

Årsrapport 2016

PenSam Liv forsikringsaktieselskab | CVR-nr. 14 63 89 03 | Hjemsted Farum

Indholdsfortegnelse

Budskab fra ledelsen.....	2
Ledelsesberetning	
Strategi 2020.....	3
Kunder og produkter	4
Investeringsafkast.....	7
Omkostninger.....	9
Resultat, solvens og kapitalgrundlag.....	10
Selskabsledelse og organisation	13
Ledelse, revision og ansvarshavende aktuar	16
Repræsentantskab	17
Ledelseshverv mv.....	18
Årsregnskabet	
Ledelsespåtegning.....	19
Den interne revisions revisionspåtegning.....	20
Den uafhængige revisors revisionspåtegning. ...	22
Resultatopgørelse.....	25
Balance.....	26
Egenkapitalopgørelse.....	28
Noter	29

Budskab fra ledelsen

I PenSam arbejder vi hver dag for at sikre FOA-faggrupperne de bedste arbejdsmarkedspensioner. Det kræver gode afkast, lave omkostninger og en tydelig tilstedeværelse på vigtige tidspunkter i kundernes liv, hvor det er naturligt, at et pensionsselskab spiller en særlig rolle.

Dette er kernen i koncernens kundeløfte: "Vi er pensionsselskabet, du kan regne med, og som altid er der, når du har brug for det."

Kundeløftet sammenfatter den strategi, som ledelsen i PenSam har formuleret i efteråret 2016, og som rækker frem til 2020.

Løftet sætter således retningen for arbejdet i PenSam og er udtryk for vores ambition for den enkelte kundes opfattelse og oplevelse af PenSam. Kunderne kan regne med, at pensionerne forvaltes tilfredsstillende, og at vi er der i de særligt vigtige livssituationer, hvor behovet opstår ved alderspensionering, førtidspensionering, alvorlig sygdom og dødsfald. Vores kunder skal både opleve og opfatte PenSam som en god og pålidelig pensionsleverandør.

Samtidig viser kundeløftet, at pensionerne er det bærende i kunderelationen, mens koncernens bank- og forsikrings tilbud er tilvalgte supplerende forretningsområder, som giver kunderne og deres familier mulighed for almindelig bank- og forsikringsforretning i PenSam.

Derfor er det tilfredsstillende, at pensionsforretningen igen i 2016 har opnået et godt afkast. Det gode resultat er opnået gennem en målrettet og tydelig investeringsstrategi, hvor der i et marked præget af stor usikkerhed er skabt rum for mere aktiv forvaltning med blandt andet nyskabende ejendomsinvesteringer. Dette er kommet kunderne til gavn i form af gode afkast, og PenSam's investeringsarbejde har i 2016 på ny høstet international anerkendelse.

Et stærkt omkostningsfokus bidrager samtidig til, at kunderne får mest mulig pension for pengene. Siden 2013, hvor administrationsomkostningerne toppede, er disse reduceret med 110 kr. pr. kunde til 499 kr. for PenSam Liv. I 2016 er der taget yderligere tiltag, som gør det muligt at have større fokus på at drive en effektiv forretning til glæde for

pensionskunderne. Det er blandt andet aftalen om at outsource IT-drift og udvikling på pensionsområdet til KMD, der giver et godt udgangspunkt for udviklingen af PenSam. Aftalen indeholder en gennemgribende omlægning af PenSam's kerne it-systemer, hvor der skal implementeres en ny samlet industriløsning på liv- og pensionsområdet. Det er centralt i PenSam's strategi, at administrationsomkostningerne skal nedbringes til et niveau på godt 400 kr. pr. kunde i 2020 gennem et samlet effektiviseringsprogram.

2016 var også året, hvor vi så regeringen spille ud med et forslag til løsning af det såkaldte samspilsproblem mellem offentlige pensioner og arbejdsmarkedspensionerne.

Forslaget ville komplicere pensionsopsparingen yderligere. Derfor er det glædeligt, at den nye trekløverregering både anerkender behovet for at løse problemet og giver sig tid til at gentænke problemstillingen.

Samspilsproblemet er en betydelig pensionspolitisk udfordring, som skal finde en politisk løsning, der kan sikre stabile rammer om pensionsopsparingen i mange år frem.

Under de gældende regler får mange med lave eller mellemløje indkomster således for lidt ud af at spare op til livslang pension – især for den del af opsparingen, der finder sted i de sidste 10-15 år inden pensionering.

PenSam har foreslået en relativt enkel løsningsmodel, som gør pensionsopsparing attraktiv uanset alder og indkomst gennem at ligestille fradragsværdi ved indbetaling med effektiv beskatning ved udbetaling.

Vi vil i 2017 arbejde videre med problemstillingen for at sikre vores kunder mest mulig pension for pengene.

Strategi 2020

Bestyrelsen har i efteråret 2016 fastlagt strategien for perioden frem til 2020. Strategien har fokus på og ambition for helheden i forretningen og fastlægger dermed rammen om de fremadrettede aktiviteter i PenSam Liv.

Retningen for arbejdet i de kommende år er sat med kundeløftet: "Vi er pensionselskabet, du kan regne med, og som altid er der, når du har brug for det".

Løftet understreger, at PenSam først og fremmest er et arbejdsmarkedspensionselskab.

Pensionerne er kerneforretningen og det bærende i kunderelationen. Vores bank- og forsikringsprodukter er tilvalgte forretningsområder, der tilbyder attraktive individuelle produkter og varetager opgaver på vegne af pensionsforretningen.

Kundeløftet er også udtryk for PenSam's ambition for den enkelte kundes opfattelse og oplevelse af PenSam. Kunderne kan regne med, at pensionerne forvaltes tilfredsstillende, og at vi er der for kunderne i de særligt vigtige livssituationer ved alderspensionering, førtidspensionering, alvorlig sygdom og dødsfald. Vores fokus på effektive forebyggelses- og fastholdelsestiltag skal være integreret i dialogen ved sygdom.

Principper og mål for pensionsforretningen

For pensionskunderne vil kundeløftet i de kommende år blive realiseret ved at arbejde med de fem områder:

- Kvalificeret rådgivning ved behov
- Målrettede initiativer til arbejdsmarkedsfastholdelse integreret i rådgivningen
- Servicetjek af produkter og servicetilbud
- Omkostningseffektiv pensionsadministration
- Konkurrencedygtigt afkast

Indsatsen fokuseres om de situationer, der er vigtigst for vores aktive kunder, og hvor vi har forudsætningerne for med tydelighed og styrke at gøre en forskel.

Vi ønsker at være proaktivt til stede i disse veldefinerede situationer. Samtidig vil vi bruge færre kræfter i mindre afgørende situationer for kunderne.

Forebyggelses- og fastholdelsestilbuddet skal fokuseres. Vores kunder skal i årene fremover være

flere år på arbejdsmarkedet. Derfor samles kræfterne om at være til stede, hvor det skaber mest værdi for kunderne. Vores rådgivning og vejledning skal altid stille kunden bedst muligt – også hvis det betyder, at kunden guides til en hjælp, der findes uden for PenSam.

I de seneste år har der været et stærkt fokus på en effektiv pensionsadministration. Siden 2013 er administrationsomkostningerne pr. kunde nedbragt med mere end 18%. Den udvikling skal fortsætte i de kommende år blandt andet gennem den aftale om at outsource IT-drift og – udvikling, som PenSam har indgået med KMD. Aftalen indeholder en gennemgribende omlægning af systemerne på liv- og pensionsområdet, hvor der skal implementeres en ny og samlet industriløsning.

Den samlede pensionsforretning skal også fremover skabe et konkurrencedygtigt afkast. Siden 2010 har investeringsafkastet været blandt de bedste i markedet. Det skal fortsætte i årene fremover.

Bank- og forsikringsforretningen i PenSam Holding koncernen varetager en række opgaver for pensionsforretningen. Det er et krav, at både kollektivet og den enkelte kunde skal stilles mindst lige så godt, som hvis opgaven blev varetaget af PenSam Liv. Outsourcing af pensionsrelaterede aktiviteter skal være en god forretning for både den enkelte kunde og for pensionskollektivet.

Kunder og produkter

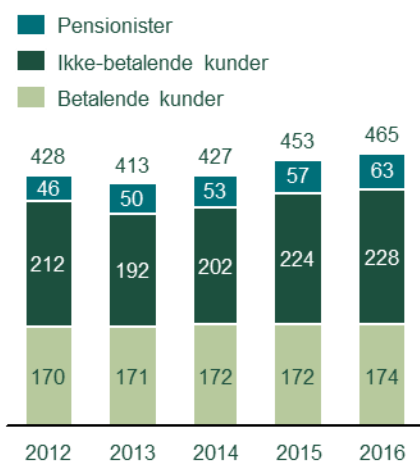
Kunder, indbetalinger og udbetalinger

I 2016 har vi sagt velkommen til ca. 19.000 nye kunder.

Der indbetales pensionsbidrag fra arbejdsgivere til 172.000 kunder, og dette antal har ligget på et stabilt niveau de seneste 5 år.

Årets samlede pensionsbidrag udgør 5.035,8 mio. kr., hvilket er 44,0 mio. kr. højere end i 2015. Der er herudover indbetalt 477,8 mio. kr. blandt andet ved, at kunderne har flyttet deres pensionsordninger i andre selskaber til PenSam Liv.

Fordeling af kundeforhold

Ultimo 2016 modtog ca. 62.400 personer en løbende pensionsydelse i form af enten alderspension, førtidspension samt børne- og ægtefællepension. De løbende udbetalinger udgjorde 1.063,2 mio. kr.

Omkring 15% af kunderne, der modtager en løbende pensionsydelse, er førtidspensionister. Antallet af førtidspensionister er faldet de seneste år.

Der er udbetalt gruppeforsikringsdækninger på 288 mio. kr., og 1.583 kunder er tilkendt udbetaling af forsikring ved visse kritiske sygdomme på 150 mio. kr.

Kundetilfredshed

Eksterne målinger af kundernes loyalitet og tilfredshed har vist en tydelig forbedring i 2016.

Resultatet er dog fortsat ikke tilfredsstillende. Det skal der ændres på blandt andet ved også fremadrettet at opnå gode forretningsmæssige

resultater, og ved at styrke kommunikationen om disse resultater.

Styrkelsen af kunderelationen har været prioriteret igennem 2016, og det vil fortsætte i 2017. Arbejdet understøttes blandt andet af den kundeindsigtsanalyse, der blev gennemført i 2015, og de efterfølgende løbende analyser på baggrund af den dialog, der finder sted i forbindelse med medarbejdernes kundebesøg.

Med afsæt i kundeindsigterne er der iværksat konkrete initiativer. Pensionsoversigterne har fået et løft både indholdsmæssigt og visuelt, og velkomstmaterialet er tilpasset for at øge relevansen for kunderne.

PenSam har i 2016 oprettet en facebook-profil og er i løbende dialog med mere end 10.000 kunder.

Kundeindflydelse

PenSam Liv giver, efter aftale med overenskomstparterne, muligheder for direkte medbestemmelse gennem kundedemokrati.

Kunderne i PenSam Liv er ved direkte valg repræsenteret i en af fem forbrugergrupper, der beslutter, hvordan op til halvdelen af pensionsbidraget bliver anvendt.

Dialogen mellem ledelsen i PenSam Liv og forbrugergrupperne understøtter, at der udvikles relevante produkter målrettet kunderne.

I 2016 er der afholdt 30 forbrugergruppe- og forbrugergruppeledelsesmøder, hvor blandt andet samspilsproblemerne mellem de offentlige pensioner og arbejdsmarkedspensionen er drøftet. Desuden har der været en drøftelse af konsekvenserne af blandt andet førtidspensionsreformen, samt hvilke muligheder og udfordringer den medfører.

Samarbejde med overenskomstparter

Som arbejdsmarkedspensionsselskab lægger PenSam Liv stor vægt på et godt samarbejde med overenskomstparterne.

Det er i overenskomsterne, at størrelsen af pensionsbidraget bestemmes. Også derfor er overenskomstparterne vigtige samarbejdspartnere for PenSam Liv.

Det er vigtigt for PenSam Liv med en tæt og tillidsfuld dialog med fagforbund, offentlige arbejdsgivere, arbejdsgiverforeninger, virksomheder og tillidsrepræsentanter.

I 2016 er der afholdt ca. 350 møder med offentlige og private arbejdsgivere, fagforbund og deres lokalafdelinger. Møderne bidrager til en god dialog om pensionsprodukterne for alle interessenter.

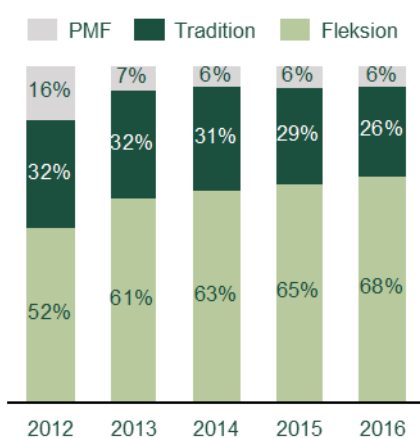
PenSam Liv deltog derudover med en række velbesøgte arrangementer på Folkemødet, der satte pensionspolitiske emner på dagsordenen.

Produkter

PenSam Liv ønsker at tilbyde FOA-faggrupperne den bedst mulige arbejdsmarkedspensionsordning ved at målrette produkter og services til netop den kundegruppe.

Pensionsordningerne tilbydes gennem de tre pensionskoncepter Fleksion, Tradition og PMF. Der foretages kun nyttegning i Fleksion-konceptet.

Fordeling af kundeforhold på koncept, i pct.

Fleksion-konceptet

Fleksion-konceptet er udviklet i tæt samarbejde med forbrugergrupperne og har sit udspring i en fælles ambition om et målrettet og relevant produkt til FOA-faggrupperne.

Ud over en fast basisdækning med alders- og førtidspension samt gruppedækninger har kunderne mulighed for at vælge en sammensætning mellem risikodækninger og aldersopsparing, som passer til kundens aktuelle behov.

Fleksion-konceptet er et gennemsnitsrenteprodukt, hvor ydelserne ikke er garanterede. Investerings-

mæssigt har dette koncept den højeste risikoprofil i forhold til de øvrige koncepter. Dette grundet kundegruppens aldersfordeling. Der tilstræbes et højt og konkurrencedygtigt langsigtet afkast.

Tradition-konceptet

Tradition-konceptet er, som navnet siger, et traditionelt produkt med et fast størrelsesforhold mellem alderspension og risikodækninger. Kunderne har begrænset mulighed for ændring af produkt-sammensætningen.

Tradition-konceptet er et gennemsnitsrenteprodukt. Kunder, der er pensioneret før 1. september 2016 har en garanteret pensionsydelse. Der udover er alle pensionsydelser ikke garanterede.

Der indbetales fortsat pensionsbidrag til konceptet, men der sker ikke nyttegning.

Investeringsmæssigt har Tradition-konceptet en "mellem" risikoprofil grundet kundegruppens aldersfordeling.

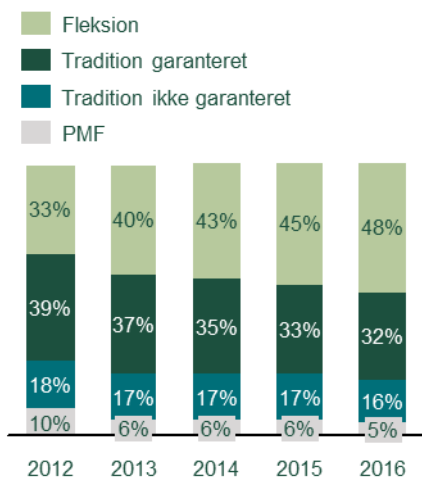
PMF-konceptet

PMF-konceptet er et klassisk pensionsprodukt, hvor ydelserne er henholdsvis garanterede og betinget garanterede afhængig af, hvornår kunderne er optaget i pensionsordningen.

Siden 2015 har der ikke været indbetalt pensionsbidrag fra arbejdsgivere til konceptet. Kunder, der ultimo 2015 modtog pensionsbidrag, har fået en ny pensionsordning i Fleksion-konceptet, og i den forbindelse har disse kunder modtaget et tilbud om at samle deres pensionsordning i Fleksion-konceptet.

Investeringsmæssigt har PMF-konceptet en "lav" risikoprofil, hvilket skyldes, en begrænset kapitalstyrke.

Hensættelser fordelt på koncepter, i pct.

Fastholdelse og forebyggelse

PenSam Liv's pensionskunder arbejder inden for områder, der er kendetegnet ved et hårdt fysisk og psykisk arbejdsmiljø.

I 2016 har alle indbetalende kunder haft mulighed for en netbaseret sundhedstest i vores Sundhedskompass. Sundhedskompass giver kunden et billede af egen sundhed inden for livsstil, belastninger på muskler og led samt mental sundhed. På den baggrund vejledes med målrettede programmer tilpasset den enkelte kundes behov. 3.500 kunder havde ved årets udgang benyttet testen. Sundhedskompass er udviklet og lanceret i samarbejde med FOA.

PenSam Liv har fokus på at få langtidssyge tilbage i job. I 2016 har PenSam gennemført mere end 1.200 forløb, hvor en socialfaglig indsats har bidraget til, at kunden har bevaret tilknytningen til arbejdsmarkedet.

Fremadrettet vil PenSam Liv fokusere og målrette den række initiativer, som selskabet i dag tilbyder for at understøtte kunderne. Målet er at samle kræfterne om at være tilgængelige for alle aktive kunder, der hvor vi kan gøre en forskel og skabe værdi.

I forebyggelsessammenhæng vil det være et fokuspunkt, at PenSam Liv guider kunden bedst muligt videre i de offentlige systemer i de tilfælde, hvor vi ikke har forudsætningerne for at hjælpe kunden direkte.

Investeringsafkast

I 2016 har en aktiv investeringsstrategi igen medført gode resultater. Der er opnået et tilfredsstillende afkast på 7,9% i 2016, og det gennemsnitlige årlige afkast udgør 7,1% for de seneste fem år. Dette er meget tilfredsstillende.

Der er opnået positive afkast i alle aktivklasser, og den aktive forvaltning har ligeledes bidraget til det samlede afkast. Sidstnævnte betyder blandt andet, at andelen af udenlandske ejendomme og emerging market obligationer er øget, og begge tiltag har leveret høje afkast. Børsnoterede aktier har også givet pæne afkast.

Udviklingen på de finansielle markeder

Det globale opsving fortsatte på syvende år i 2016, men året blev især præget af politiske begivenheder og det store fald i oliepriserne, der kulminerede i begyndelsen af året.

De faldende oliepriser gav en hård start på året for risikofyldte aktiver, men lagde grunden til et nyt stort rentefald i 1. halvår, og renterne nåede et lavpunkt i ugerne efter det overraskende "nej" ved den britiske folkeafstemning om fortsat medlemskab af EU den 23. juni 2016.

Under indtryk af en særdeles lempelig pengepolitik i Euroområdet, der fra marts også omfattede et obligationsopkøbsprogram, og en bedring af de økonomiske konjunkturer, genoptog de globale aktiemarkeder den stigende trend fra februars bund.

Det amerikanske præsidentvalg gav overraskende valg til Donald Trump, der i valgkampen blandt andet havde lovet store skattelettelser og øgede investeringer i infrastruktur. På finansmarkederne gav udsigterne til lempelse af finanspolitikken anledning til store stigninger på aktiemarkederne og stigende obligationsrenter frem mod årets slutning.

Årets afkast - aktivklasser

Aktier

Aktieporteføljen har et globalt fokus, så der samlet set opnås robusthed svarende til det globale aktieindeks. Det har i 2016 givet et tilfredsstillende afkast på 10,4%.

Obligationer

2016 var endnu et godt år for obligationer med massive fald i korte og lange renter i 1. halvår, der dog for de lange renters vedkommende blev (delvist) reverseret i 2. halvår med stejlere rentekurve til følge.

Investment grade obligationer leverede et solidt afkast på 3,4%, det lave renteniveau taget i betragtning. Investorenes jagt på afkast i et lavrentemiljø bidrog til høje afkast på såvel lavt ratede erhvervsobligationer (high Yield) som statsobligationer udstedt af udviklingslande (Emerging Market Debt): afkastet på High Yield obligationer blev 13,0% overgået af afkastet på Emerging Market Debt obligationer på 14,5%.

Alternative investeringer

De alternative investeringer består blandt andet af ejendomme, infrastruktur, private equity, illikvid kredit m.m. Det samlede afkast i aktiv klassen blev i 2016 på 8,5%, hvor det højeste afkast kom fra de udenlandske ejendomsinvesteringer på 16,0%.

I kølvandet af den finansielle krise udvidede PenSam Liv omfanget af de alternative investeringer. Hermed kunne PenSam Liv imødekomme et samfundsbehov og samtidig opnå et fornuftigt forventet risikojusteret afkast. Gennem årene har PenSam Liv haft fokus på at højne de interne krav til processen for disse investeringer. Dette vil også være centralt fremover.

PenSam Liv har i 2016 oplevet tab på et lån til lysfirmaet HesaLight. Dette til trods var afkastet i aktivklassen tilfredsstillende, hvilket viser styrken ved en veldiversificeret portefølje, hvor der forventeligt vil forekomme tab, som opvejes af gevinster på andre investeringer.

I nedenstående tabel ses afkastet i 2016 samt aktivfordelingen på de enkelte aktivklasser.

Investeringsafkast og aktivfordeling

	Afkast i %	Vægt i porteføljen i %
Investment grade	3,4	36
EMD obligationer	14,5	9
High yield obligationer	13,0	7
Børsnoterede aktier	10,4	26
Alternative investeringer	8,5	22
• Ejendomme	12,8	8
• Infrastruktur	9,0	1
• Private equity	10,2	5
• Illikvid kredit	3,7	8
Tidsvægtet afkast ekskl. afdækning¹⁾	8,2	100
Tidsvægtet afkast inkl. afdækning¹⁾	7,9	
Afkastprocent (officielt nøgletal)	8,0	

¹⁾Rente og valutaafdækning

Afkast i pensionskoncepterne

Der er i 2016 forskellige afkast i de enkelte pensionskoncepter. Baggrunden er, at pensionskoncepter med garanterede ydelser har afdækket renterisikoen, og ved rentefald som i 2016 opnås der høje afkast på renteaftækningsinstrumenter.

I nedenstående oversigt ses afkastet i de enkelte pensionskoncepter og kontributionsgrupper de seneste 5 år.

Investeringsafkast tidsvægtet i koncepterne, inklusive afkast af renteaftækningsinstrumenter. (2012-2016)

Procent	2012	2013	2014	2015	2016
Fleksion	14,0	7,7	9,2	3,7	8,1
Tradition, ikke garanterede	12,6	2,4	11,3	2,1	8,4
Tradition, garanterede				1,9	6,1
PMF	10,4	-5,5	27,3	1,0	12,5
PenSam Liv	12,5	3,2	11,4	2,5	7,9

Investeringsstrategi

PenSam Liv skal også fremover fokusere på konkurrencedygtigt afkast, som sikrer gode Pensionsydelser til kunderne.

Investeringsstrategien er tilpasset de enkelte pensionskoncepter, hvor der blandt andet tages hensyn til garantiniveauer og aldersfordeling.

Hovedparten af pensionsydelserne er ikke-garanterede. Det giver bedre mulighed for at investere i aktiver med et højere afkastpotentiale end obligationer. Det betyder også, at behovet for og anvendelsen af renteaftækningsinstrumenter er reduceret.

Tilgangen i investeringsstrategien er, at investeringerne spredes for at opnå det bedste og mest sikre afkast på lang sigt. Spredningen af investeringer på forskellige aktivklasser reducerer betydningen af enkelte risici, eksempelvis ved aktiekursfald eller hastige rentestigninger.

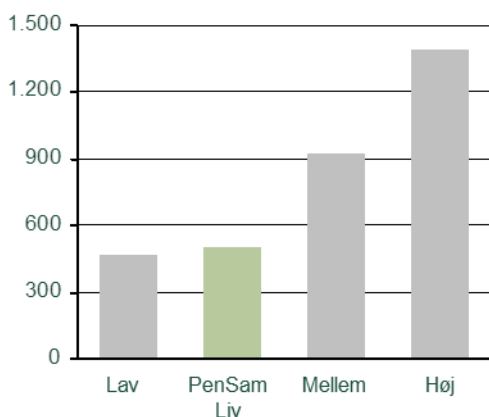
Omkostninger

Lave omkostninger er et strategisk vigtigt mål i PenSam Liv. Formålet er at sikre, at en stadig større del af kundernes pensionsbidrag går til deres pensionsydelse.

Gennem de seneste år er der arbejdet målrettet mod at nedbringe omkostningsniveauet, og nøgletallet "omkostninger pr. forsikret" er faldet med 18% fra 609 kr. i 2013 til 499 kr. i 2016.

I forhold til branchens seneste offentliggjorte nøgletal ligger administrationsomkostningerne i PenSam Liv mellem "lav"- og "mellem"-kategorien.

Omkostninger pr. forsikret sammenlignet med branchen kr.

Note: Omkostninger pr. forsikret sammenlignet med branchen opdelt i laveste, midterste, og højeste tredjedel. Sammenligningstallene i tabellen er vedrørende 2015 og PenSam Liv's tal vedrører 2016.

Kilde: Årsrapporter

Grundlaget for yderligere nedbringelse af omkostningerne til administration er lagt gennem den strategiske retning og aftalen om at outsource IT-drift og udvikling.

Foruden omkostninger til administration er der også omkostninger i forbindelse med formueforvaltning. PenSam Liv arbejder løbende med at nedbringe de samlede omkostninger ved forvaltning af aktiver og samtidig sikre afkastskabelsen og styrke processer mv. vedrørende investeringsrisiko.

I den forbindelse er en række investeringer overgået fra eksternt til interne forvaltning. Dette lægger et

nedadgående pres på de eksterne forvaltningsomkostninger, men betyder – sammen med en stigning i de alternative investeringer – at de direkte formueforvaltningsomkostninger i PenSam Liv er steget til 202,1 mio. kr. i 2016.

Omkostninger til formueforvaltning til eksterne forvaltere fremgår ikke af årsrapporten. Disse omkostninger fratrækkes direkte i investeringsafkastet og fremgår af en årlig redegørelse om Årlige Omkostninger i Kroner (ÅOK), som offentliggøres på www.pensam.dk.

Resultat, solvens og kapitalgrundlag

Årets resultat

Årets resultat før skat udgør 52,6 mio. kr. mod et resultat før skat i 2015 på 53,1 mio. kr.

Resultatet består af afkast på egenkapitalens investeringer på 69,6 mio. kr. samt netto-risikoforrentning på 24,6 mio. kr. i alt 94,2 mio. kr. heraf er 41,1 mio. kr. ført tilbage til forsikringstagerne i forbindelse med omtegning af policer i pensionskonceptet Tradition ikke-garanterede til nyt beregningsgrundlag.

Resultatet er i overensstemmelse med forventningerne og anses derfor som acceptabelt.

Resultatet efter skat udgør 37,1 mio. kr.

Bestyrelsen indstiller, at der udloddes 1,7 mio. kr. i udbytte til ejeren PenSam Holding A/S.

Realiseret resultat og dets fordeling

Det realiserede resultat er udtryk for selskabets over- eller underskud i perioden. Det realiserede resultat opgøres særskilt for selskabet og selskabets kunder efter principper fastlagt af bestyrelsen og anmeldt til Finanstilsynet. Principperne skal endvidere overholde reglerne i kontributionsbekendtgørelsen samt sikre en rimelig fordeling af resultatet.

Årets samlede realiserede resultat udgør 6.467,1 mio. kr., som er fordelt med 94,2 mio. kr. til egenkapitalen og 6.372,9 mio. kr. til kunderne. De 6.372,9 mio. kr. til kunderne er fordelt med 193,6 mio. kr. til overskudskapitalen og 6.179,3 mio. kr. til kollektivt bonuspotentiale.

Det realiserede resultat er påvirket af positive investeringsresultater og positive resultater vedrørende invaliditet.

Egenkapitalen og overskudskapitalen har ultimo 2016 skyggekonti på 16,4 mio. kr. mod 23,1 mio. kr. ultimo 2015.

Der har i 2016 været tabsdækning fra basiskapitalen til negative realiserede resultater i omkostningskontributionsgrupperne for PMF og Tradition garanterede. Denne tabsdækning udgør 40,3 mio. kr., og det vil blive anmeldt til Finanstilsynet, at risikoforrentningen for 2017 forøges med dette beløb.

Hensættelser til forsikringskontrakter

Med virkning for regnskabsåret 2016 er en ny regnskabsbekendtgørelse trådt i kraft. Efter denne opdeles livsforsikringshensættelser i fire elementer: Garanterede ydelser, Risikomargen, Individuelt bonuspotentiale og Kollektivt bonuspotentiale. Ud over livsforsikringshensættelserne består Forsikringsmæssige hensættelser af en ny post Fortjenstmargen, der udgøres af fortjenst delen af fremtidig risikoforrentning.

Effekten af overgangen til den nye regnskabsbekendtgørelse er beskrevet under "Anvendt regnskabspraksis"

Selskabets ydelser for pensionskoncepterne Tradition ikke-garanterede (kunder, der ikke var pensionerede inden 1. september 2016) og Fleksion er ikke-garanterede, og de forsikringsmæssige hensættelser er derfor lig med depoter og kollektivt bonuspotentiale. Selskabet lever for disse koncepter op til Finanstilsynets krav hertil, jf. Finanstilsynets notat "Hensættelser baseret på juridisk evne og ledelsens hensigt om at justere fremtidige ydelser jf. §§ 66 og 67." Disse krav er opfyldt ved, at det indgår i det juridiske aftalegrundlag og kommunikation til kunderne, at ydelserne er ikke-garanterede, ved at der er besluttet fremtidige ledelseshandlinger, der sætter rammerne for ydelsesjusteringer, ved at disse rammer løbende overvåges, og ved at der er systemunderstøttelse til ydelsesjusteringer.

Den ændrede regnskabspraksis har været implementeret pr. 31. august 2016 for Tradition ikke-garanterede og pr. 31. december 2016 for Fleksion.

Allerede sidste år blev foretaget en omtegning af forsikringerne under Tradition ikke-garanterede, hvilket gav en stor besparelse på hensættelserne. På grund af, at denne besparelse blev opnået sidste år, og da forsikringerne under Fleksion oprindeligt var tegnet på et forsigtigt grundlag med grundlagsrente 0%, har der ikke ved overgangen til de nye

regler i år været værdiregulering for forsikringerne, og ændringerne her og nu har meget lille effekt på balancen, men alene i forhold til noteoplysninger. Til gengæld sikrer ændringerne, at der ikke fremadrettet kommer stigninger i hensættelserne, der kan give udgifter for kapitalgrundlaget.

For selskabets garanterede og betinget garanterede koncepter (Tradition garanterede og PMF) beregnes hensættelser til "Garanterede ydelser" efter regnskabsbekendtgørelsens hovedregel under anvendelse af "syvtilstandsmodellen".

De forsikringsmæssige hensættelser er steget med 8.696,2 mio. kr. i 2016 til 92.102,6 mio. kr.

Kollektivt bonuspotentiale udgør 9.309,6 mio. kr. pr. 31. december 2016 og er steget med 1.569,3 mio. kr. i forhold til ultimo 2015. Kollektivt bonuspotentiale er fordelt på fire rentegrupper, fire omkostningsgrupper samt ti risikogrupper.

Inspektion fra Finanstilsynet

Finanstilsynet var i efteråret 2016 på ordinær inspektion i PenSam Liv. PenSam Liv havde ikke modtaget Finanstilsynets afrapportering på tidspunktet for aflæggelsen af årsrapporten for 2016.

Solvens II

Solvens II, som ud over solvens- og regnskabsmæssige krav også omhandler nye krav til ledelsessystemet og rapportering, er trådt i kraft 1. januar 2016.

PenSam Liv har implementeret regelsættet i takt med Solvens II-implementeringen i lovgivningen, herunder implementeret de fire funktioner, compliancefunktionen, risikofunktionen, aktuarfunktionen og intern audit funktionen.

Opgørelse af solvenskapitalkrav

Solvenskapitalkravet beregnes efter standardmodellen og en partiel intern model for levetid. Sidstnævnte har selskabet søgt om og fået godkendelse til at anvende af Finanstilsynet. Modellen er udviklet, idet EU's standardmetode for solvensbehov vedrørende levetidsrisiko ikke harmonerer med de danske krav i forhold til hensættelser under tilsynets levetidsbenchmark.

Specifikation af solvenskapitalkravet

	Mio. kr.
Risiko for længere levetid	647,1
Øvrige risici	254,4
Forsikrings- og omkostningsrisici i alt	709,5
Markedsrisici i alt	1.893,0
Operationelle og strategiske risici i alt	98,9
Samlede risici	2.717,5
Diversifikation	-432,4
Samlet tabspotentiale	2.285,1
Dækning af bonuspotentialer	-705,9
Solvenskapitalkrav	1.579,2

Der er ikke udarbejdet sammenligningstal, for tidligere år.

Solvenskapitalgrundlaget består af egenkapital og overskudskapital, samt fortjenstmargen fra og med 2016. Fortjenstmargenen er en ny regnskabspost og medfører en forøgelse af kapitalgrundlaget og dermed en højere solvensdækning.

Solvens I-kravet er udgået med overgang til Solvens II pr. 1. januar 2016. Under de hidtidige regler var der et Solvens I-krav på 2.093 mio. kr. og et individuelt solvensbehov på 1.460 mio. kr. Med Solvens II er der også indført et minimumskapitalkrav. Manglende kapitalgrundlag i forhold til minimumskapitalkravet udløser en kraftigere tilsynsreaktion end manglende kapitalgrundlag i forhold til solvenskapitalkravet.

Solvensdækningen udgør 552,4% ultimo 2016 mod 204,2% (solvens I) i 2015.

Usikkerhed ved indregning og måling

Ved udarbejdelse af årsrapporten foretages der i forbindelse med indregning og måling af visse regnskabsposter en vurdering, som omfatter skøn, som er behæftet med en vis usikkerhed.

Der henvises til afsnittet 'Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling' under 'Anvendt regnskabspraksis', hvor der er foretaget en særskilt beskrivelse af principper og metoder for fastsættelse af værdierne på de nævnte regnskabsposter. Endvidere er de væsentligste usikkerheder ved måling beskrevet.

Under 'Følsomhedsoplysninger' vises endvidere usikkerheden ved renteændringer, fald i aktiernes og ejendommenes værdi samt påvirkningen ved ændring i vurderingen af dødelighed og invaliditetshyppighed.

Begivenheder efter balancedagen

Der er i tiden fra 31. december 2016 til årsrapportens underskrivelse ikke indtruffet forhold, som efter ledelsens opfattelse har væsentlig påvirkning på selskabets økonomiske stilling.

Forventninger til 2017

Selskabets regnskabsmæssige resultat og udvikling i kundernes bonuspotentialer er generelt meget afhængig af udviklingen i investeringsafkastet.

Det er forventningen, at investeringsafkastet i 2017 vil være positivt men beskedent. Den samfundsøkonomiske baggrund er fortsat positiv, og det globale opsving forventes at fortsætte på ottende år, men sigtbarheden er nedsat på grund af en række usikkerhedspunkter. Blandt andet på grund af den politiske risiko.

Det er eksempelvis uafklaret, hvordan den nye amerikanske præsident vil tilrettelægge både finanspolitik og udenrigshandelspolitik. Hertil kommer, at der afholdes valg i flere toneangivende EU-lande i 2017, ligesom udfaldet af Brexit-forhandlingerne udestår.

Vi har ved udgangen af 2016 set stigende lange renter i USA ved udsigten til en mere ekspansiv finanspolitik. Stigende renter dæmper alt andet lige afkastpotentialet på risikofyldte aktiver.

Samlet set vurderes udsigterne forsigtig optimistisk, og der forventes et positivt resultat for selskabet i 2017.

Selskabsledelse og organisation

Anbefalinger for god selskabsledelse

God selskabsledelse skaber værdi for selskabet og medvirker til at forbedre selskabets forretning til fordel for kunderne og ejere.

PenSam Liv forholder sig løbende til de gældende danske anbefalinger fra Komiteen for god selskabsledelse samt til det af Finansrådet udarbejdede ledelseskodex. De anbefalinger, som giver mening og skaber værdi for PenSam Liv, anvendes som elementer i ledelsen af selskabet.

En samlet redegørelse kan findes på PenSam's hjemmeside www.pensam.dk/godselskabsledelse.

Ledelsen i PenSam Liv er todelt og består af en bestyrelse og en direktion.

Bestyrelse

Bestyrelsen består af seks generalforsamlingsvalgte medlemmer, hvoraf to medlemmer er nomineret af Danske Regioner/KL, to medlemmer er nomineret af FOA, og to medlemmer er uafhængige særligt kyndige. Derudover er et medlem valgt af repræsentantskabet.

Bestyrelsesmedlemmerne vælges for en periode på et år. Bestyrelsen har afholdt 12 møder i 2016.

Bestyrelsen fastlægger forretningsmodellen og den overordnede strategi for selskabet. Samtidig har bestyrelsen ansvaret for at ansætte en direktion samt at føre tilsyn med, at direktionen varetager sine opgaver tilfredsstillende.

Bestyrelsen vurderer jævnligt, om der er behov for at styrke bestyrelsesmedlemmernes samlede kompetencer, så bestyrelsen til enhver tid er i stand til at varetage bestyrelsesopgaverne på kvalificeret og ansvarlig vis.

I den forbindelse gennemfører bestyrelsen årligt en selvevaluering af kompetencer og samarbejde, ligesom der foretages en årlig evaluering af bestyrelsens samarbejde med direktionen.

Kønsmæssig sammensætning

Bestyrelsen har fokus på at sikre de nødvendige kompetencer ved bestyrelsens sammensætning.

Bestyrelsens målsætning for den kønsmæssige fordeling er, at der inden den 1. april 2017 skal være en kønsmæssig fordeling i bestyrelsen, hvor mindst to ud af bestyrelsens seks generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer udgøres af det underrepræsenterede køn.

Den kønsmæssige fordeling i bestyrelsen blandt de generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer udgør pr. 31. december 2016 en kvinde og fem mænd. Der har i 2016 ikke været ændringer blandt de generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer, og der er ikke vurderet behov herfor henset til kompetencesammensætningen.

Bestyrelsen i PenSam Liv har besluttet ikke at udarbejde en politik for den kønsmæssige sammensætning i de øvrige ledelsesorganer, idet der i seneste regnskabsår var en ligelig kønsmæssig fordeling i selskabet.

Direktion

Direktionen består af adm. direktør Torsten Fels og direktør Benny Buchardt Andersen. Torsten Fels blev 1. august 2016 udnævnt til adm. direktør i forlængelse af Helen Kobæks fratræden, og Benny Buchardt Andersen indtrådte i direktionen. Direktionen har tillige direktionsposter i andre selskaber i PenSam gruppen, jf. oplysningerne om 'Ledelseshverv mv.'.

Direktionen varetager den daglige drift.

Direktionen skal følge de politikker, retningslinjer og anvisninger, som bestyrelsen har givet. Direktionens ansvar omfatter implementering af den af bestyrelsen fastlagte strategi, selskabets organisation og fordeling af ressourcer samt løbende rapportering om finansielle forhold til bestyrelsen.

Bestyrelsen fastlægger direktionens aflønning og fører løbende tilsyn med dens indsats.

Revisionsudvalg

PenSam Liv's bestyrelse har nedsat et revisionsudvalg bestående af to bestyrelsesmedlemmer, som vælges årligt.

Revisionsudvalget skal fremme god selskabsledelse, øge kvaliteten af regnskabsaflæggelsen og overvåge driftsmæssige og finansielle risici.

Revisionsudvalget har afholdt seks møder i 2016 og rapporterer løbende til bestyrelsen.

Revision

Selskabets regnskabsaflæggelse og de interne kontroller, som er forbundet med den finansielle rapportering, revideres af en uafhængig, ekstern revisor, som er valgt på selskabets ordinære generalforsamling. Den eksterne revisor varetager aktionærens og offentlighedens interesser og aflægger rapport til bestyrelsen gennem en skriftlig revisionsprotokol. Ekstern revisor afgiver en påtegning på selskabets årsrapport.

Selskabets interne revision reviderer regelmæssigt selskabets forretningsgange og interne kontroller for at vurdere kvaliteten og hensigtsmæssigheden heraf. Den interne revisionschef afgiver ligeledes en påtegning på selskabets årsrapport. Den interne revisionschef refererer direkte til selskabets bestyrelse. Der er seks ansatte i intern revision.

Whistleblowerordning

PenSam har etableret en whistleblowerordning. For at understrege uafhængigheden og bedst muligt at sikre anonymitet for en mulig whistleblower har

bestyrelserne i PenSam valgt, at whistleblowerordningen skal varetages af en ekstern part.

Aflønningspolitik

Bestyrelsen for PenSam Liv har vedtaget en aflønningspolitik i overensstemmelse med bekendtgørelse om lønpolitik samt oplysningsforpligtelser, som omfatter bestyrelsen, direktionen samt øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på PenSam Liv's risikoprofil. Lønpolitikken kan ses på www.pensam.dk/loenpolitikker.

Vederlag til bestyrelse, direktion samt ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på PenSam Liv's risikoprofil, fremgår af note 10.

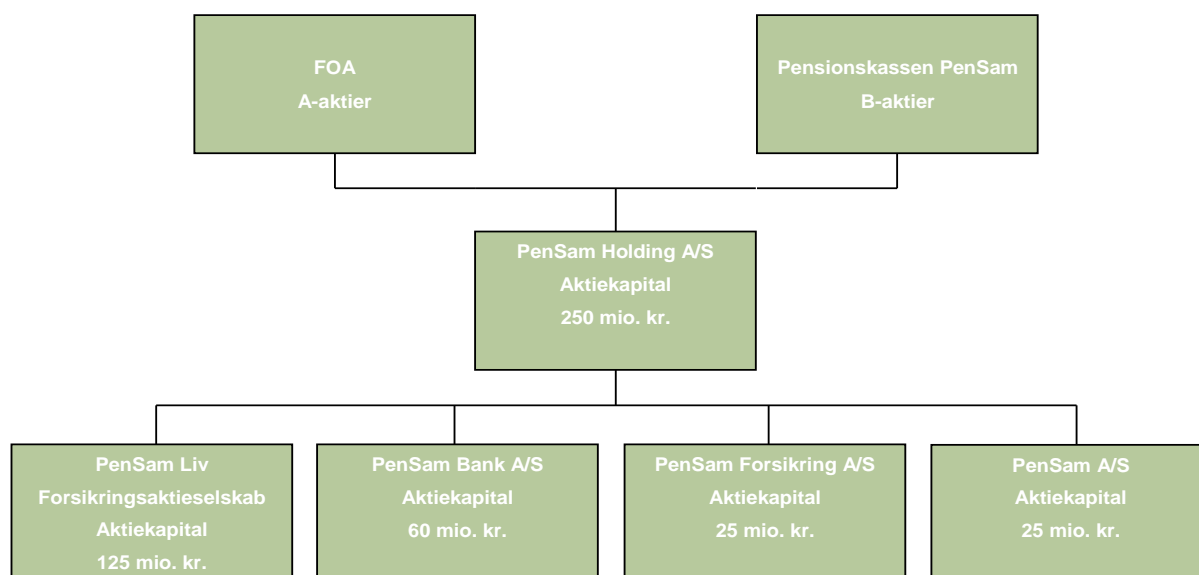
Organisation

PenSam Liv er et 100 pct. ejet datterselskab af PenSam Holding A/S. PenSam Holding A/S ejes af FOA samt af Pensionskassen PenSam. PenSam Liv indgår i PenSam Holding koncernen, der har hovedsæde i Farum. Specifikation af tilknyttede og associerede virksomheder fremgår af note 28.

PenSam Holding koncernen er opdelt i tre forretningsområder, Pension, Forsikring og Bank samt et administrations- og driftsselskab, jævnfør nedenstående koncerndiagram.

PenSam Liv har seks ansatte.

Hovedparten af selskabets administration varetages af PenSam A/S.

Intern kontrol og risikostyring ved regnskabsaflæggelse

Bestyrelsen og direktionen har det overordnede ansvar for selskabets interne kontrol og risikostyring i forbindelse med regnskabsaflæggelsen. Den interne kontrol og risikostyring er tilrettelagt således, at halvårs- og årsrapporten aflægges i overensstemmelse med lovgivningens krav, og sikrer, at væsentlige fejl og uregelmæssigheder omkring regnskabsaflæggelsen forebygges eller opdages og korrigeres.

Kontrolmiljø

De væsentlige elementer i kontrolmiljøet er en hensigtsmæssig organisation, herunder behørig funktionsadskillelse samt interne politikker og forretningsgange indeholdende beskrivelse af kontroller samt procedurer.

Risikovurdering

Der foretages løbende en vurdering af de regnskabsområder og processer, som danner grundlag for regnskabsaflæggelsen.

Vurderingen foretages med henblik på at identificere områder, hvor risikoen for fejl er særlig stor som følge af, at oplysningerne er baseret på skøn eller er forbundet med manuelle eller komplekse processer.

Kontrolaktiviteter

Formålet med de etablerede kontrolaktiviteter er at forhindre, opdage og korrigere eventuelle væsentlige fejl og uregelmæssigheder i de data, som danner grundlag for regnskabsaflæggelsen, således at risikoen for fejl i halvårs- og årsrapporterne reduceres til et acceptabelt niveau.

Kontrollerne omfatter blandt andet attestationer, afstemninger, analyser, funktionsadskillelse samt generelle it-kontroller.

Overvågning og rapportering

Selskabet anvender systemer og manuelle ressourcer til at overvåge de data, der danner grundlag for den økonomiske rapportering. Eventuelle svagheder og væsentlige fejl korrigeres øjeblikkeligt og rapporteres til selskabets hændelsesopsamling for operationelle risici.

Samfundsansvar

Selskabets primære ansvarsområde er at sikre de bedst mulige arbejdsmarkedspensioner til kunderne, samtidig med at der skabes et afkast.

Samfundsansvar indgår som en naturlig del af driften og udviklingen af forretningsområderne i selskabet. For PenSam Liv betyder det, at selskabet bidrager til social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed, hvilket afspejles i selskabets værdier. Selskabets samfundsansvar er nedskrevet i en samlet politik for hele PenSam koncernen. Samfundsansvar er beskrevet i koncernregnskabet, og der henvises til afsnittet herom i årsrapporten for PenSam Holding A/S.

Ledelse, revision og ansvarshavende aktuar

Direktion

Torsten Fels
Benny Buchardt Andersen

Bestyrelse

Valgt af generalforsamlingen

Nomineret af Danske Regioner/KL
Regionsrådsmedlem Per Larsen (formand)
Byrådsmedlem Ivan Hansen (næstformand)

Nomineret af FOA

Forbundsformand Dennis Kristensen (næstformand)
Forbunds-næstformand Mona Striib

Bestyrelsesmedlem Jørgen Klejnstrup
Direktør Niels Henrik Lehde Pedersen

Valgt af repræsentantskabet

Portør Ebbe Dalsgaard

Revisionsudvalg

Direktør Niels Henrik Lehde Pedersen (formand)*
Bestyrelsesmedlem Jørgen Klejnstrup

Ekstern revision

PricewaterhouseCoopers
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR-nr. 33 77 12 31
Strandvejen 44, 2900 Hellerup

Intern revision

Revisionschef Palle Mortensen

Ansvarshavende aktuar

Jens-Peder Vinkler

* Direktør Niels Henrik Lehde Pedersen er selskabets medlem af revisionsudvalget med særlige kvalifikationer inden for regnskab og revision. Direktør Niels Henrik Lehde Pedersen har i 2006- 2013 været leder af Group Risk Control i Dong Energy med ansvar for kontrol af finansielle og relaterede operationelle risici.

Repræsentantskab

På generalforsamlingen i PenSam Liv den 19. april 2016 blev følgende medlemmer valgt til repræsentantskabet

Social & sundhed

Anders Jensenius Møller
Christina Bank
Dennis Vagtborg Christensen
Dorrit Marianne Knudsen
Ebbe Dalsgaard*
Erik Fischer Mikkelsen
Hanne Hansen
Hanne Kjeldsen
Hanne Skyum Pedersen
Hans Christian T Enevoldsen
Jesper Priskorn
Kirsten Solvejg Gerdes
Lis Udengaard Rasmussen
Lone Karin Snedker
Marianne Lübbers Sønderberg
Michael Egelund Andersen
Palle Nielsen
Pernille Nygaard
Søren Larsen
Vibeke Elise Jensen

Pædagogisk sektor

Belinda Bükmann Ryberg
Christian Bartel
Jonna Rønne
Karen Munk Andersen
Kristian Vomb Mogensen
Mette Krohn Gade
Mogens Bech Madsen
Søren Kofoed
Tina Malene Hansen
Tine Thordén**
Viggo Østergård Dinesen

* Bestyrelsesmedlem i PenSam Liv

** Suppleant i PenSam Liv

Kost & service

Berit Jakobsen
Gina Liisborg
Irene Holmstrøm
Kim Lindby
Liselotte Nielsen
Pia Heidi Nielsen
Yee Mei Yip Bargejani

Teknik & service

Alex Svendsen
Brian Vittrup
Claus Windfeld
Dina Helbo Bredal
Finn Haarby Karlsen
Frank Damgaard
Kim Walther Andreassen
Lars Bo Larsen
Morten Duevang Rasmussen
Niels Thomsen
Reiner Burgwald
Thomas Hansen

Lederne

Britta Elisabeth Fischer Lassen
Jan Schwitzer Juhl
Lars Henrik Dorf Nielsen

Ledeshverv mv.

Direktion

Torsten Fels, født 1959

Indtrådt i direktionen den 1. januar 2013.

Adm. direktør i PenSam Liv forsikringsaktieselskab, PenSam Forsikring A/S, PenSam Bank A/S, PenSam Holding A/S og Pensionskassen PenSam.

Bestyrelses- og organisationsposter

PenSam A/S (formand).

Benny Buchardt Andersen, født 1969

Indtrådt i direktionen den 1. august 2016.

Direktør i PenSam Liv forsikringsaktieselskab, PenSam Forsikring A/S, PenSam Bank A/S og PenSam Holding A/S samt en række ejendomsselskaber i PenSam gruppen.

Bestyrelses- og organisationsposter

Penco P/S (formand), Komplementarselskabet Penco ApS (formand), Skjoldenæsholm Landbrug ApS (formand), Kapitalforeningen PenSam Invest (formand), Carlsberg Byen P/S, Carlsberg Byen komplementar ApS, Refshaleøen Holding A/S, Refshaleøen Ejendomsselskab A/S samt PenSam A/S.

Helen Kobæk, født 1949

Fratrædt 31. juli 2016.

Bestyrelse

Per Larsen, født 1965 (formand)

Regionsrådsmedlem i Region Nordjylland.

Indtrådt i bestyrelsen 1. juni 2014. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Danske Regioners bestyrelse.

Ivan Hansen, født 1951 (næstformand)

Byrådsmedlem.

Indtrådt i bestyrelsen 1. juni 2014. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Sorø Forsyningsservice A/S (næstformand), Sorø Spildevand A/S (næstformand), Sorø Vand A/S (næstformand), Sorø Forsyning (næstformand) og AffaldPlus.

Dennis Kristensen, født 1953 (næstformand)

Forbundsformand i FOA.

Indtrådt i bestyrelsen 29. november 2002.

Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

FOAs hovedbestyrelse, LO's Daglige Ledelse, LO's hovedbestyrelse, Kvindemuseet, Århus (næstformand), PenSam Holding A/S (formand) og Pensionskassen PenSam (næstformand).

Ebbe Dalsgaard, født 1952

Portør.

Indtrådt i bestyrelsen 7. april 2014. Valgperioden udløber april 2017.

Jørgen Klejnstrup, født 1953

Direktør i Sæstad IVS og Konzeptudvikling IVS (ejerandel 50 pct.).

Indtrådt i bestyrelsen 4. april 2013. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Hotel Koldingfjord (formand) og The Asgard Fixed Income Fund LTD, Cayman Island.

Niels Henrik Lehde Pedersen, født 1956

Direktør

Indtrådt i bestyrelsen 27. april 2009. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Direktør i NLP-Risk Holding IVS, TIP ApS (personligt ejede selskaber), Konzeptudvikling (ejerandel 50 pct.) samt fuldt ansvarlig deltager i NLP-Risk v/Niels H Lehde Pedersen.

Mona Striib, født 1961

Forbunds næstformand i FOA.

Indtrådt i bestyrelsen 4. november 2004.

Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

FOAs hovedbestyrelse, Forhandlingsfællesskabets bestyrelse og forhandlingsudvalget, LO's hovedbestyrelse, PenSam Bank A/S (formand), PenSam Forsikring A/S (formand) og PenSam Holding A/S.

Eksponeringer mv.

Selskabet har ikke haft eksponeringer med og sikkerhedsstillelser fra bestyrelsesmedlemmer og direktører eller med selskaber, hvori de nævnte personer er direktører eller bestyrelsesmedlemmer.

Ledespåtegning

Bestyrelsen og direktionen har i dag behandlet og godkendt årsrapporten for PenSam Liv forsikringsaktieselskab for regnskabsåret 2016.

Årsregnskabet aflægges i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed.

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar til 31. december 2016.

Farum, den 23. februar 2017

Direktion

Torsten Fels

Endvidere er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen indeholder en retvisende redegørelse for udviklingen i selskabets aktiviteter og økonomiske forhold samt en beskrivelse af de væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer, som selskabet kan påvirkes af.

Årsrapporten indstilles til generalforsamlingens godkendelse.

Benny Buchardt Andersen

Bestyrelse

Per Larsen, formand

Ivan Hansen, næstformand

Dennis Kristensen, næstformand

Ebbe Dalsgaard

Jørgen Klejnstrup

Niels-Henrik Lehde Pedersen

Mona Striib

Den interne revisions revisionspåtegning

Konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet for PenSam Liv giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 i overensstemmelse med lov om finansiell virksomhed.

Det er tillige vores opfattelse, at de etablerede forretningsgange og interne kontrolprocedurer, herunder den af ledelsen tilrettelagte risikostyring, der er rettet mod selskabets rapporteringsprocesser og væsentlige forretningsmæssige risici, fungerer tilfredsstillende.

Hvad har vi revideret

PenSam Liv forsikringsaktieselskabs årsregnskab for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016, der omfatter resultatopgørelse, totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis ("regnskabet").

Udtalelse om ledelsesberetningen

Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen.

Vores konklusion om regnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til lov om finansiell virksomhed.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med kravene i lov

om finansiell virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Nøgletallet solvensdækning

Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletaloversigten i note 2 i regnskabet.

Som anført i hoved- og nøgletaloversigten i note 2 er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har intention om at rapportere i den forbindelse.

Ledelsens ansvar for regnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med lov om finansiell virksomhed. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser nødvendig for at udarbejde et regnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Den udførte revision

Revisionen er udført på grundlag af Finanstilsynets bekendtgørelse om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder mv. samt finansielle koncerner og efter internationale standarder om revision. Dette kræver, at vi planlægger og udfører revisionen med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Vores revision har omfattet alle væsentlige og risikofyldte områder og er udført i henhold til den arbejdsdeling, der er aftalt med ekstern revision.

Revisionen er planlagt og udført således, at vi har vurderet de forretningsgange og interne kontrolprocedurer, herunder den af ledelsen tilrettelagte risikostyring, der er rettet mod selskabets rapporteringsprocesser og væsentlige forretningsmæssige risici.

En revision omfatter udførelse af revisionshandlinger for at opnå revisionsbevis for beløb og oplysninger i regnskabet. De valgte handlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl. Ved risikovurderingen overvejer revisor intern kontrol, der er relevant for virksomhedens udarbejdelse af et årsregnskab, der giver et retvisende billede. Formålet hermed er at udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne. En revision omfatter endvidere vurdering af, om ledelsens valg af regnskabspraksis er passende, og om ledelsens regnskabsmæssige skøn er rimelige samt en vurdering af den samlede præsentation af regnskabet.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Farum, den 23. februar 2017

Palle Mortensen
Revisionschef

Den uafhængige revisors revisionspåtegning

Til kapitalejerne i PenSam Liv
forsikringsaktieselskab

Konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 i overensstemmelse med lov om finansiel virksomhed.

Hvad har vi revideret

PenSam Liv forsikringsaktieselskab's årsregnskab for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 omfatter resultatopgørelse og totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis ("regnskabet").

Grundlag for konklusion

Vi udførte vores revision i overensstemmelse med internationale standarder om revision (ISA) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark. Vores ansvar ifølge disse standarder og krav er nærmere beskrevet i revisionspåtegningens afsnit *Revisors ansvar for revisionen af regnskabet*.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Uafhængighed

Vi er uafhængige af selskabet i overensstemmelse med internationale etiske regler for revisorer (IESBA's Etiske regler) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, ligesom vi har opfyldt vores øvrige etiske forpligtelser i overensstemmelse med IESBA's Etiske regler.

Udtalelse om ledelsesberetningen

Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen. Vores konklusion om regnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til lov om finansiel virksomhed.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med kravene i lov om finansiel virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Nøgletallet solvensdækning

Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletaloversigten i note 2 i regnskabet.

Som anført i hoved- og nøgletaloversigten i note 2 er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har ingenting at rapportere i den forbindelse.

Ledelsens ansvar for regnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med lov om finansiel virksomhed.

Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser for nødvendig for at udarbejde et regnskab uden væsentlig

fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Ved udarbejdelsen af regnskabet er ledelsen ansvarlig for at vurdere selskabets evne til at fortsætte driften; at oplyse om forhold vedrørende fortsat drift, hvor dette er relevant; samt at udarbejde regnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift, medmindre ledelsen enten har til hensigt at likvidere selskabet, indstille driften eller ikke har andet realistisk alternativ end at gøre dette.

Revisors ansvar for revisionen af regnskabet

Vores mål er at opnå høj grad af sikkerhed for, om regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, og at afgive en revisionspåtegning med en konklusion. Høj grad af sikkerhed er et højt niveau af sikkerhed, men er ikke en garanti for, at en revision, der udføres i overensstemmelse med ISA og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, altid vil afdække væsentlig fejlinformation, når sådan findes. Fejlinformationer kan opstå som følge af besvigelser eller fejl og kan betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller samlet har indflydelse på de økonomiske beslutninger, som brugerne træffer på grundlag af regnskabet.

Som led i en revision, der udføres i overensstemmelse med ISA og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, foretager vi faglige vurderinger og opretholder professionel skepsis under revisionen. Herudover:

- Identificerer og vurderer vi risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, udformer og udfører revisionshandlinger som reaktion på disse risici samt opnår revisionsbevis, der er tilstrækkeligt og egnet til at danne grundlag for vores konklusion. Risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation forårsaget af besvigelser er højere end ved væsentlig fejlinformation forårsaget af fejl, idet besvigelser kan omfatte sammensværgelser, dokumentfalsk,

bevidste udeladelser, vildledning eller tilsidesættelse af intern kontrol.

- Opnår vi forståelse af den interne kontrol med relevans for revisionen for at kunne udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne, men ikke for at kunne udtrykke en konklusion om effektiviteten af selskabets interne kontrol.
- Tager vi stilling til, om den regnskabspraksis, som er anvendt af ledelsen, er passende, samt om de regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger, som ledelsen har udarbejdet, er rimelige.
- Konkluderer vi, om ledelsens udarbejdelse af regnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift er passende, samt om der på grundlag af det opnåede revisionsbevis er væsentlig usikkerhed forbundet med begivenheder eller forhold, der kan skabe betydelig tvivl om selskabets evne til at fortsætte driften. Hvis vi konkluderer, at der er en væsentlig usikkerhed, skal vi i vores revisionspåtegning gøre opmærksom på oplysninger herom i regnskabet eller, hvis sådanne oplysninger ikke er tilstrækkelige, modificere vores konklusion. Vores konklusioner er baseret på det revisionsbevis, der er opnået frem til datoen for vores revisionspåtegning. Fremtidige begivenheder eller forhold kan dog medføre, at selskabet ikke længere kan fortsætte driften.
- Tager vi stilling til den samlede præsentation, struktur og indhold af regnskabet, herunder noteoplysninger-ne, samt om regnskabet afspejler de underliggende transaktioner og begivenheder på en sådan måde, at der gives et retvisende billede heraf.

Vi kommunikerer med den øverste ledelse om blandt andet det planlagte omfang og den tidsmæssige placering af revisionen samt betydelige revisionsmæssige observationer, herunder

eventuelle betydelige mangler i intern kontrol, som vi identificerer under revisionen.

Vi afgiver også en udtalelse til den øverste ledelse om, at vi har opfyldt relevante etiske krav vedrørende uafhængighed, og oplyser den om alle relationer og andre forhold, der med rimelighed kan tænkes at påvirke vores uafhængighed og, hvor dette er relevant, tilhørende sikkerhedsforanstaltninger.

Hellerup, den 23. februar 2017
PricewaterhouseCoopers
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR-nr. 3377 1231

Erik Stener Jørgensen
statsautoriseret
revisor

Per Rolf Larssen
statsautoriseret
revisor

Resultatopgørelse

1. januar - 31. december

I t. kr.

Note	2016	2015
3		
Bruttopræmier	5.513.593	5.335.585
Afgivne forsikringspræmier	-1.412	-1.583
<i>Præmier for egen regning, i alt</i>	<i>5.512.181</i>	<i>5.334.002</i>
Indtægter fra tilknyttede virksomheder	3.892.185	3.697.313
Indtægter fra associerede virksomheder	57.991	33.558
Indtægter af investeringsejendomme	6.895	122
4 Renteindtægter og udbytter mv.	1.388.931	3.196.825
5 Kursreguleringer	1.684.276	-4.858.450
6 Renteudgifter	-52.716	-24.688
7 Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed	-202.116	-210.535
<i>Investeringsafkast, i alt</i>	<i>6.775.446</i>	<i>1.834.145</i>
8 Pensionsafkastskat	-1.024.511	-270.406
9 Udbetalte ydelser	-2.339.693	-1.748.256
<i>Forsikringsydelser for egen regning, i alt</i>	<i>-2.339.693</i>	<i>-1.748.256</i>
Ændring i livsforsikringshensættelser	-6.562.003	-4.582.131
<i>Ændring i livsforsikringshensættelser for egen regning, i alt</i>	<i>-6.562.003</i>	<i>-4.582.131</i>
Ændring i fortjenstmargen	-1.720.506	0
Ændring i overskudskapital	-336.788	-265.281
Erhvervelsesomkostninger	-239	-201
10 Administrationsomkostninger	-251.289	-248.789
<i>Forsikringsmæssige driftsomkostninger for egen regning, i alt</i>	<i>-251.528</i>	<i>-248.990</i>
Overført investeringsafkast	-94.192	-53.296
Forsikringsteknisk resultat	-41.594	-213
Egenkapitalens investeringsafkast	94.192	53.296
Resultat før skat	52.598	53.083
11 Skat	-15.525	-36.178
Årets resultat	37.073	16.905
Disponeret		
Foreslået udbytte	1.710	2.365
Overført resultat	35.363	14.540
Disponeret, i alt	37.073	16.905
Totalindkomstopgørelse		
Årets resultat	37.073	16.905
Anden totalindkomst	0	0
Årets totalindkomst	37.073	16.905

Balance pr. 31. december

Aktiver

I t. kr.

Note	31.12.2016	31.12.2015
13 Materielle aktiver, i alt	1.271	445
14 <i>Investeringsjendomme</i>	102.743	147.930
15 Kapitalandele i tilknyttede virksomheder	39.515.288	33.469.297
Kapitalandele i associerede virksomheder	278.563	298.881
<i>Investeringer i tilknyttede og associerede virksomheder, i alt</i>	<i>39.793.851</i>	<i>33.768.178</i>
16 Kapitalandele	15.325.559	12.575.965
Obligationer	39.409.872	43.469.456
Pantesikrede udlån	1.020.400	1.527.708
Andre udlån	386.696	358.999
17 Afledte finansielle instrumenter	6.756.629	5.784.547
<i>Andre finansielle investeringsaktiver, i alt</i>	<i>62.899.156</i>	<i>63.716.675</i>
Investeringsaktiver, i alt	102.795.750	97.632.783
Andre tilgodehavender	18.770	5.114
Tilgodehavender, i alt	18.770	5.114
Aktuelle skatteaktiver	0	65.303
Tilgodehavende pensionsafkastskat	325.660	335.008
Likvide beholdninger	1.229.942	270.135
Andre aktiver, i alt	1.555.602	670.446
Tilgodehavende renter samt optjent leje	396.624	497.674
Andre periodeafgrænsningsposter	118.110	90.863
Periodeafgrænsningsposter, i alt	514.734	588.537
Aktiver, i alt	104.886.127	98.897.325

Balance pr. 31. december

Passiver

I t. kr.

Note	31.12.2016	31.12.2015
24 Aktiekapital	125.000	125.000
Overkurs ved emission	1.162	1.162
Overført overskud	1.306.497	1.252.985
Foreslået udbytte	1.710	2.365
Egenkapital, i alt	1.434.369	1.381.512
19 Overskudskapital	3.296.352	2.944.846
Ansvarlig lånekapital, i alt	3.296.352	2.944.846
20 Livsforsikringshensættelser	88.020.719	81.044.989
20 Fortjenstmargen på livsforsikringer og investeringskontrakter	4.081.937	2.361.431
Hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, i alt	92.102.656	83.406.420
21 Udskudte skatteforpligtelser	7.742	7.981
Hensatte forpligtelser, i alt	7.742	7.981
Gæld til kreditinstitutter	3.065.114	7.047.888
Gæld til tilknyttede virksomheder	95.488	87.235
Aktuelle skatteforpligtelser	4.124	0
22 Anden gæld	4.878.428	4.018.327
Gæld, i alt	8.043.154	11.153.450
Periodeafgrænsningsposter	1.854	3.116
Passiver, i alt	104.886.127	98.897.325

Øvrige noter:

- 1 Anvendt regnskabspraksis
- 2 Hoved- og nøgletal
- 12 Fordeling af det realiserede resultat
- 18 Eventualaktiver
- 23 Kapitalgrundlag
- 24 Aktiekapital
- 25 Sikkerhedsstillelser, eventualforpligtelser og andre økonomiske forpligtelser
- 26 Nærtstående parter
- 27 Afkast til regnskabsmæssig værdi
- 28 Tilknyttede og associerede virksomheder
- 29 Følsomhedsoplysninger
- 30 Risikooplysninger

Egenkapitalopgørelse

I t. kr.

	Aktiekapital	Overkurs ved emission	Overført resultat	Foreslået udbytte for regnskabsåret	Egenkapital i alt
Saldo 1. januar 2016	125.000	1.162	1.252.985	2.365	1.381.512
Tilskud fra PenSam A/S	-	-	18.149	-	18.149
Udbetalt udbytte	-	-	-	-2.365	-2.365
Foreslået udbytte	-	-	-	1.710	1.710
Årets resultat	-	-	35.363	-	35.363
Anden totalindkomst	-	-	-	-	-
Årets totalindkomst	-	-	35.363	1.710	37.073
Saldo 31. december 2016	125.000	1.162	1.306.497	1.710	1.434.369
Saldo 1. januar 2015	125.000	1.162	1.683.703	1.950	1.811.815
Afgang ifm. overdragelse af aktiver og passiver ved spaltning	-	-	-445.258	-	-445.258
Udbetalt udbytte	-	-	-	-1.950	-1.950
Foreslået udbytte	-	-	-	2.365	2.365
Årets resultat	-	-	14.540	-	14.540
Anden totalindkomst	-	-	-	-	-
Årets totalindkomst	-	-	14.540	2.365	16.905
Saldo 31. december 2015	125.000	1.162	1.252.985	2.365	1.381.512

NOTE 1

Anvendt regnskabspraksis

Årsrapporten for PenSam Liv er aflagt i overensstemmelse med reglerne i Lov om finansiel virksomhed og Finanstilsynets bekendtgørelse om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser (Regnskabsbekendtgørelsen).

Ændring i anvendt regnskabspraksis

Regnskabsbekendtgørelsen er ændret med virkning fra 1. januar 2016, og anvendt regnskabspraksis er tilpasset som følge heraf.

Den nye regnskabsbekendtgørelse medfører nye regnskabsmæssige begreber samt ændringer til eksisterende regnskabsposter. Det er primært regnskabsposten hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, der er påvirket af ændringerne, hvor hensættelserne nu er opdelt i færre underposter på balancen og regnskabsposten særlige bonushensættelser nu kaldes overskudskapital og præsenteres som ansvarlig lånekapital.

Hensættelserne opgøres efter en ny metode, med en ændret diskonteringsrentekurve, hvor historiske data ikke er tilgængelige. Det har derfor ikke været praktisk muligt, at udarbejde nye sammenligningstal for tidligere år. Ændringerne som følge af den nye regnskabsbekendtgørelse er indregnet pr. 1. januar 2016.

Ændringerne har medført en mindre forskydning mellem regnskabsposterne Tilgodehavende pensionsafkastskat og Hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, på i alt 9,4 mio. kr. Ændringernes har således hverken effekt på resultatopgørelsen eller egenkapitalen.

Udover tilpasning til den nye regnskabsbekendtgørelse er regnskabspraksis uændret i forhold til årsrapporten for 2015.

Beløb i resultatopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter er oplyst i t. kr. medmindre andet er oplyst.

Væsentligste ændringer fra balancen 31.12.2015, jf. årsrapport 2015 til ny balance pr. 31.12.2015, primært som følge af ny regnskabsbekendtgørelse.

Regnskabspost	Balance 31.12.2015 jf. årsrapport	Ændring ny regnskabs- bekendtgørelse	Balance 31.12.2015 ændret
Andre udlån	358.998	1	358.999
Likvide beholdninger	270.134	1	270.135
Tilgodehavende pensionsafkastskat	325.660	9.348	335.008
Aktiver, i alt	98.887.975	9.350	98.897.325
Livsforsikringshensættelser, i alt	75.743.997	5.300.992	81.044.989
Erstatningshensættelser	79.452	-79.452	NA
Kollektivt bonuspotentiale (del af pensionshensættelser)	7.039.538	-7.039.538	NA
Fortjenstmargen	NA	2.361.431	2.361.431
Særlig bonushensættelser/Overskudskapital	2.885.713	59.133	2.944.846
Andre hensættelser	6.500	-6.500	NA
Pensionafkastskat	586.718	-586.718	NA
Anden gæld	4.018.325	2	4.018.327
Passiver, i alt	98.887.975	9.350	98.897.325

Generelt om indregning og måling

Aktiver indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at de fremtidige økonomiske fordele vil tilfalde selskabet, og aktivets værdi kan måles pålideligt.

Forpligtelser indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil fragå selskabet, og forpligtelsens værdi kan måles pålideligt.

Indtægter indregnes i resultatopgørelsen i takt med, at de indtjenes, herunder indregnes værdireguleringer af finansielle aktiver og forpligtelser, er måles til dagsværdi. I resultatopgørelsen indregnes ligeledes alle omkostninger, der er afholdt for at opnå årets indtjening.

Indregning af finansielle og afledte finansielle instrumenter sker på afregningsdagen.

Ved første indregning måles aktiver og forpligtelser til kostpris, der for finansielle instrumenter svarer til dagsværdi. Måling efter første indregning sker som beskrevet under de enkelte regnskabsposter.

Regnskabsmæssige skøn samt usikkerhed ved indregning og måling

Ved udarbejdelse af årsregnskabet har ledelsen foretaget en række skøn og vurderinger. Ledelsens skøn og vurderinger vedrørende fremtidige begivenheder har indvirkning på indregning og måling af visse aktiver og forpligtelser og dermed resultatet i året og i de kommende år. Disse skøn foretaget af ledelsen er i overensstemmelse med regnskabspraksis og på baggrund af historiske erfaringer samt forudsætninger som ledelsen anser som forsvarlige og realistiske.

Som følge af skønnes natur kan de anvendte forudsætninger vise sig at være ufuldstændige, ligesom uventede fremtidige begivenheder eller omstændigheder kan opstå. Herunder vil andre kunne komme frem til andre skøn.

De væsentligste skøn, som ledelsen foretager i forbindelse med opgørelse af den regnskabsmæssige værdi af disse aktiver og forpligtelser, og den væsentlige skønsmæssige usikkerhed forbundet med udarbejdelsen af årsregnskabet for 2016, er de samme som ved udarbejdelse af årsregnskabet året

før. De områder, der især er forbundet med skøn er, måling af dagsværdi af unoterede finansielle instrumenter samt forpligtelser vedrørende forsikringskontrakter.

Måling af dagsværdi af unoterede finansielle instrumenter

Selskabet har alternative investeringer, herunder unoterede aktiver i sin investeringsportefølje. Endvidere har selskabet investeret i afledte finansielle instrumenter til investerings- samt afdækningsmæssige formål.

For unoterede og afledte finansielle instrumenter, hvor værdiansættelsen i mindre omfang bygger på observerbare markedsdata, er værdiansættelsen påvirket af skøn.

Skønnene knytter sig bl.a. til de forudsætninger, der ligger til grund for rapportering modtaget fra investeringsforvaltere, samt den tidsmæssige forskydning der er fra opgørelse til indregning i regnskabet. For at sikre pålideligheden har PenSam Liv etableret interne processer, der skal understøtte de udarbejdede skøn. Der tages således højde for tidsmæssige forskydninger mellem rapportering og regnskabsdata ved at indhente supplerende oplysninger om prisudvikling.

Derudover foretages der analyser af værdiansættelserne i forhold til eksterne modparter og i forhold til priser fastsat af en uafhængig finansiell institution, for at vurdere og efterprøve de af selskabet fastsatte værdier.

Måling af forpligtelser vedrørende forsikringskontrakter

Vurderingen af kundebestandens levetid, død og invaliditet har en væsentlig indflydelse på opgørelsen af de forsikringsmæssige hensættelser, og derfor foretages der regelmæssigt en vurdering af bedste skøn for de nævnte parametre.

Erfaringerne, der danner baggrund for fastsættelse af parametre til hensættelsesberegning, er indhentet over fem år, hvor førtidspensionsreformen er trådt i kraft undervejs i perioden. Der er usikkerhed om reformens langsigtede effekt, hvilket kan påvirke hensættelsernes størrelse fremadrettet.

Fastlæggelse af forudsætningerne er baseret på erfaringer fra PenSam Livs bestand og er påvirket af aktuarmæssige skøn, der har betydning for hensættelsernes størrelse.

Den anvendte metode for vurdering af bedste skøn for levetid og død skelner mellem levetid for raske og invalide, idet der i PenSam Liv er observeret stor forskel i levetid imellem raske og invalide.

Til vurdering af den observerede dødelighed anvendes PenSam Liv's bestand som grundlag for raske. Vurdering af den observerede dødelighed for invalide er baseret på PenSam gruppens bestand, da dette bidrager til en mere sikker estimation. Det er endvidere vurderingen, at en metode der skelner mellem raske og invalide, er udtryk for bedste skøn på det foreliggende grundlag.

Det er ledelsens vurdering, at de anvendte skøn er forsvarlige og et udtryk for bedste skøn for regnskabsposternes dagsværdier.

Ændring af regnskabsmæssige skøn

Beregningsgrundlag og hensættelsesgrundlag er pr. 1. september 2016 ændret for kunder i Tradition, der ikke er pensionerede, og den 31. december 2016 for alle kunder i Fleksion. Disse to kundegrupper har ikke-garanterede ydelser.

Beregningsgrundlagene for disse kunder er fremover forbedret, dvs. med mindre margen, end hvad der er nødvendigt for garanterede ydelser.

Hensættelsesgrundlaget er herefter baseret på, at de forsikringsmæssige hensættelser opgøres som summen af kundernes depoter tillagt kollektivt bonuspotentiale.

Der er udover ovenstående ikke ændret i metoder for måling af regnskabsposter, hvor værdiansættelsen er baseret på ledelsens skøn og vurderinger.

Kontribution

Fordelingen af det realiserede resultat foretages i overensstemmelse med selskabets anmeldelse til Finanstilsynet.

Den anmeldte risikoforrentningsregel indebærer, at der for hver kontributionsgruppe gives en

risikoforrentning, hvor forskellen i risikoforrentningen mellem rentegrupperne afspejler forskellen i basiskapitalens risiko for tabsdækning.

Risikoforrentningen gives som en procentandel af den gennemsnitlige retrospektive hensættelse for perioden for den pågældende rentegruppe. Risikoforrentningen fordeles forholdsmæssigt mellem egenkapitalen og de særlige bonushensættelser.

Risikoforrentningen er opdelt i en fortjenst del og en risikodel.

I PenSam Liv er kontributionsgrupperne opdelt på fire rentegrupper, ti risikogrupper og fire omkostningsgrupper.

Transaktioner med nærtstående parter

Ved transaktioner mellem selskaber i PenSam gruppen og PenSam Liv sker afregning i overensstemmelse med indgåede aftaler på markedsvilkår eller på omkostningsdækkende vilkår.

Omregning af fremmed valuta

Regnskabet er præsenteret i danske kroner. Alle balanceposter i fremmed valuta, det vil sige aktiver og passiver samt ikke-balanceførte poster, omregnes til danske kroner efter Danmarks Nationalbanks offentliggjorte valutakurser på balancen dagen. Indtægter og udgifter i fremmed valuta omregnes efter de på transaktionstidspunktet gældende kurser.

Realiserede og urealiserede valutakursavancer og -tab medtages i resultatopgørelsen under 'Kursreguleringer'.

Resultatopgørelse

Bruttopræmier

Bruttopræmier omfatter løbende præmier og kapitalindskud (engangsindskud) og medtages i resultatopgørelsen på forfaldstidspunktet. Genforsikringsandelen af præmierne fradrages.

Indtægter fra tilknyttede og associerede virksomheder

Indeholder selskabets andel af de tilknyttede og associerede virksomheders driftsresultat og værdiregulering.

Indtægter af investeringsejendomme

Omfatter overskud eller underskud ved drift af selskabets investeringsejendomme. Beløbet opgøres efter fradrag af udgifter til ejendomsadministration. Regulering af investeringsejendommens værdi er indeholdt i posten 'Kursreguleringer'.

Renteindtægter og udbytter mv.

Indeholder årets renter af værdipapirer og udlån, rentebetalinger vedrørende afledte finansielle instrumenter samt udbytte af kapitalandele med fradrag af udbytteskat.

Kursreguleringer

Omfatter årets værdiregulering af kapitalandele, investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og udlån samt realiserede gevinster og tab ved salg af kapitalandele, investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og udlån. Endvidere indgår valutakursregulering samt realiserede og urealiserede gevinster og tab vedrørende afledte finansielle instrumenter.

Renteudgifter

Indeholder renter på lån og øvrig gæld samt årets renter af mellemværende med tilknyttede virksomheder

Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed

Indeholder direkte handelsomkostninger i forbindelse med værdipapirhandler og depotgebyrer samt egne omkostninger til administration af investeringsaktiver.

Pensionsafkastskat

Pensionsafkastskatten beregnes med en sats på 15,3%.

Pensionsafkastskat resultatføres med det beløb, der skal betales for perioden inkl. eventuelle reguleringer vedr. tidligere år. I balancen er skyldig pensionsafkastskat indregnet på de balanceposter, pensionsafkastskatten påhviler.

Forsikringsydelser for egen regning

Forsikringsydelser for egen regning omfatter årets udbetalte ydelser efter fradrag af gen-forsikringens andel.

Ændring i livsforsikringshensættelser

Omfatter årets ændring i livsforsikringshensættelser brutto med fradrag af genforsikringens andel.

Ændring i fortjenstmargen

Omfatter årets ændring i fortjenstmargen.

Ændring i overskudskapital

Omfatter årets ændring i overskudskapitalen.

Forsikringsmæssige driftsomkostninger

Erhvervesomkostninger omfatter omkostninger med at erhverve nye forsikringer og forny forsikringsbestanden.

PenSam Liv har indgået administrationsaftale med PenSam A/S. Omkostningerne dækker den daglige administration. Administrationsomkostninger omfatter periodiserede direkte og indirekte omkostninger vedrørende pensionsdriften.

PenSam Liv er en del af PenSam gruppen. Revisionshonorar er oplyst på koncernniveau i PenSam Holding's årsrapport.

Overført investeringsafkast

Overført investeringsafkast indeholder den del af det samlede investeringsafkast, der vedrører egenkapitalen. For den del af selskabet, som er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, overføres den andel, som kan henføres til egenkapitalen på grundlag af fordelingen af det realiserede resultat.

For gruppeordningerne foretages en forholdsmæssig fordeling af afkastet på grundlag af egenkapitalens og forsikringshensættelsernes størrelse primo og ultimo året.

Skat

Skat af årets resultat, der består af årets aktuelle skat, forskydning i udskudt skat samt eventuelle reguleringer vedrørende tidligere år, indregnes i resultatopgørelsen. Betalbar skat og udskudt skat indregnes under gældsforpligtelser eller aktuelle skatteaktiver.

Moderselskabet PenSam Holding fungerer som skattemæssigt administrationselskab. Den samlede skat af PenSam koncernens selskaber

skattepligtige indkomster betales af PenSam Holding. Skatteeffekten af sambeskatningen i koncernen fordeles til de enkelte selskaber i forhold til disses skattepligtige indkomster. De sambeskattede selskaber indgår i aconto-skatteordningen.

Anden totalindkomst

PenSam Liv har valgt at præsentere totalindkomsten som en samlet opgørelse i forlængelse af resultatopgørelsen. Selskabet har på nuværende tidspunkt ingen poster, som indregnes under anden totalindkomst.

Balancen

Materielle aktiver

Materielle aktiver består primært af driftsmidler. Driftsmidler indregnes i balancen til kostpris med fradrag af akkumulerede af- og nedskrivninger. Kostprisen omfatter anskaffessummen samt øvrige omkostninger tilknyttet anskaffelsen. Afskrivninger beregnes på grundlag af aktivets restværdi fratrukket akkumulerede nedskrivninger. Afskrivninger på driftsmidler foretages lineært over den forventede økonomiske levetid. Afskrivningsperioderne er fastsat til 3 - 10 år.

Investerings ejendomme

Investerings ejendomme måles til dagsværdi efter en cash flow model. Investerings ejendomme omfatter primært bolig- og erhvervs ejendomme. Dagsværdien opgøres med udgangspunkt i en systematisk vurdering af ejendommene baseret på deres forventede afkast over en 10-årig periode og terminalværdi.

Terminalværdien er forventningen til ejendommens fremtidige kontante driftsafkast i et normalt år efter en 10-årig periode. Dagsværdien er opgjort ved at tilbagediskontere det forventede afkast samt, at fastsætte afkastkrav der blandt andet afhænger af ejendommens art, beliggenhed og det aktuelle renteniveau.

Ejendomme ejet af ejendomsselskaber indgår i posterne 'Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder'.

Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder

Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder indregnes og måles til andel af virksomhedens regnskabsmæssige indre værdi. Virksomhedens indre værdi opgøres efter det senest modtagne regnskab.

Kapitalandele

Kapitalandele indregnes i balancen til dagsværdi.

Dagsværdien for kapitalandele, der handles på et aktivt marked, opgøres på baggrund af lukkekursen på balancedagen.

For kapitalandele, hvor der ikke forefindes et aktivt marked og dermed ikke en observerbar pålidelig dagsværdi, foretages værdiansættelsen med udgangspunkt i almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder. Dette omfatter f.eks. "discounted cash flow metoden", sammenlignelige handler og multipler. Den anvendte metode varierer afhængig af de konkrete foretagne investeringer.

Værdiansættelserne er i visse tilfælde efterprøvet og vurderet ved hjælp af følsomhedsanalyser af væsentlige forudsætninger i de anvendte værdiansættelsesmodeller.

Investeringsforeningsandele

Noterede investeringsforeningsandele måles til dagsværdi. Unoterede investeringsforeningsandele måles til den af udbyder beregnede kurs, der bygger på de underliggende værdipapirers dagsværdi.

Andele i Kapitalforeningen PenSam Invest indgår som tilknyttet virksomhed.

Obligationer, pantesikrede udlån og andre udlån

Obligationer, pantesikrede udlån og andre udlån måles til dagsværdi. Dagsværdien af noterede obligationer opgøres med udgangspunkt i lukkekursen. For øvrige unoterede obligationer og udlån opgøres dagsværdien ud fra almindeligt anerkendte værdiansættelsesteknikker, der inddrager alle tilgængelige data, som markedsdeltagere må antages at ville tage i betragtning ved en prisfastsættelse. Dagsværdien af udtrukne børsnoterede obligationer måles dog til nutidsværdien af udtrækningsbeløbet.

Afledte finansielle instrumenter

Børsnoterede og unoterede afledte finansielle instrumenter måles til dagsværdi, og reguleringer indregnes løbende i resultatopgørelsen under 'Kursreguleringer'. Positive dagsværdier indregnes i balancen under 'Afledte finansielle instrumenter', og negative dagsværdier indregnes i balancen under 'Anden gæld og Gæld til kreditinstitutter'.

For afledte finansielle instrumenter, der ikke er børsnoterede, anvendes til værdiansættelsen almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder. De valgte metoder tilpasses de enkelte afledte finansielle instrumenter.

Der foretages analyser af værdiansættelserne i forhold til eksterne modparter og i forhold til priser fastsat af en uafhængig finansiell institution, for at vurdere og efterprøve de af PenSam Liv fastsatte værdier.

Repoer behandles som lån mod sikkerhed. Obligationer solgt som led i repoforretning er medtaget i balancen til dagsværdi.

Tilgodehavender

Tilgodehavender måles til dagsværdi, hvilket normalt svarer til nominel værdi med fradrag af eventuel nedskrivning til forventede tab.

Aktuelle skatteaktiver/forpligtelser

Aktuelle skatteaktiver/forpligtelser indregnes i balancen med det beløb, som beregnes på grundlag af årets forventede skattepligtig indkomst.

Likvide beholdninger

Likvide beholdninger indregnes og måles i balancen til dagsværdi, hvilket normalt svarer til nominel værdi.

Periodeafgrænsningsposter

Under periodeafgrænsningsposter indregnes betalinger vedrørende indtægter/udgifter i de efterfølgende år. Periodeafgrænsningsposter måles til kostpris.

Foreslået udbytte

Udbytte, der forventes udbetalt for året, vises som en særskilt post under egenkapitalen. Foreslået

udbytte indregnes som en forpligtigelse på tidspunktet for vedtagelsen på generalforsamlingen.

Overskudskapital

Overskudskapital består af særlige bonushensættelser. De indeholder andele af overskud, der tilfalder medlemmerne, og som medregnes i selskabets basiskapital. De særlige bonushensættelser modtager samme forretning som egenkapitalen og kan dække tab på lige fod med egenkapitalen. Særlige bonushensættelser udbetales til medlemmerne, når pensionerne er under udbetaling, eller når der sker genkøb.

Forsikringsmæssige hensættelser

Forsikringsmæssige hensættelser opgøres på basis af det til Finanstilsynet anmeldte tekniske grundlag for beregning af forsikringsmæssige hensættelser. Forsikringsmæssige hensættelser opdeles på balancen i livsforsikringshensættelser og fortjenstmargen på livsforsikringer og investeringskontrakter.

Livsforsikringshensættelser

Livsforsikringshensættelser opdeles i noterne i garanterede ydelser, risikomargen, individuelt bonuspotentiale samt kollektivt bonuspotentiale.

Nutidsværdien af fremtidige betalingsstrømme findes ved diskontering med rentekurven jf. regnskabsbekendtgørelsen, hvor satserne er med volatilitetsjustering og reduceret med pensionsafkastbeskatningssatsen.

Forudsætninger vedrørende dødelighed og invaliditet er fastlagt på baggrund af erfaringer fra bestanden i PenSam. Forudsætninger vedrørende de fremtidige administrationsomkostninger er baseret på erfaringer i PenSam vedrørende omkostninger pr. forsikret.

For livsforsikringshensættelserne vedrørende ikke-garanterede ydelser er underposterne garanterede ydelser og risikomargen nul, og der er alene individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale.

Garanterede ydelser

Garanterede ydelser er opgjort til nutidsværdi ud fra de betalingsstrømme (præmier, ydelser, administrationsudgifter), der følger hvis forsikringerne har

henholdsvis fortsat præmiebetaling, ophørt præmiebetaling (fripolice), tilbagekøb, og hvis forsikringsbegivenheder indtræffer, hvor der beregnes et sandsynlighedsvægtet gennemsnit ud fra sandsynlighederne for disse forskellige tilstande.

Nutidsværdierne opgøres efter markedsforudsætningerne. Hertil lægges et tillæg til dækning af fremtidige ydelser foranlediget af indtrufne forsikringsbegivenheder samt et tillæg for ubetalte, forfaldne forsikringsydelser.

Risikomargen

Risikomargenen beregnes efter kapitalomkostningsmetoden under Solvens II.

Individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale

Den forsikredes bonusret opgøres residualt i forhold til de forsikringsmæssige hensættelser efter finansiering af garanterede ydelser, risikomargen og fortjenstmargen. Den del af værdien af bonusretten, der er indeholdt i de retrospektive hensættelser, er individuelt bonuspotentiale, mens den del, der ikke er fordelt til de enkelte forsikringer er kollektivt bonuspotentiale.

Individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale kan sammen med fortjenstmargen anvendes til betaling af den anmeldte risikoforrentning samt til dækning af negative realiserede resultater i henhold til kontributionsbekendtgørelsen.

Fortjenstmargen på livsforsikringer og investeringskontrakter

Fortjenstmargenen indeholder nutidsværdien af fortjenstdelen af fremtidig risikoforrentning, jf. de anmeldte regler herfor.

Fortjenstmargenen er i henhold til selskabets anmeldte markedsværdigrundlag beregnet ud fra, at den indeholder nutidsværdien af fortjenstdelen af fremtidig risikoforrentning.

Fortjenstmargenen kan ikke overstige værdien af de forsikringsmæssige hensættelser med fradrag af garanterede ydelser og risikomargen.

Idet fortjenstdelen af risikoforrentningen er anmeldt på kontributionsgruppeniveau og tages af

kontributionsgruppens realiserede resultat efter det beregningsmæssige kontributionsprincip og ikke på policeniveau, beregnes fortjenstmargenen ligeledes på kontributionsgruppeniveau.

Såfremt fortjenstmargenen skulle udskilles på policeniveau af individuelt beregnede andele af individuelt og kollektivt bonuspotentiale, jf. Finanstilsynets gældende fortolkning, der fortsat drøftes mellem Finanstilsynet og branchen, ville det give samme resultat for PenSam's bestande pr. 31. december 2016, idet den økonomiske situation i rentekontributionsgrupperne medfører, at fortjenstmargenen fuldt ud (og til enhver tid) kan udskilles af individuelt bonuspotentiale på police-niveau i de to kontributionsgrupper med ikke-garanterede ydelser, mens fortjenstmargenen fuldt ud udskilles af kollektivt bonuspotentiale i de to øvrige kontributionsgrupper.

Udskudte skatteaktiver/forpligtelser

Udskudt skat opgøres ud fra gældsmetoden på alle midlertidige forskelle mellem regnskabs- og skattemæssige værdier på aktiver og forpligtelser. Udskudt skat indregnes i balancen under posterne 'Udskudte skatteaktiver' og 'Udskudte skatteforpligtelser' på grundlag af gældende skattesatser.

Skatteaktiver vedrørende uudnyttede underskud og skattefradrag indeholdes alene i udskudt skat, hvis det er sandsynligt, at sådanne underskud og skattefradrag kan udnyttes. Skyldig skat indgår i regnskabsposten 'Skatteforpligtelser'.

Tilgodehavende skat indgår i regnskabsposten 'Aktuelle skatteaktiver'.

Gæld til kreditinstitutter

Gæld til kreditinstitutter omfatter gældsforpligtelser forbundet med investeringsaktiviteten. Gæld til kreditinstitutter i forbindelse med repoforretninger måles til dagsværdi.

Øvrige forpligtelser

Øvrige forpligtelser, omfatter repoforretninger, samt gæld til tilknyttede og associerede selskaber og anden gæld, måles til dagsværdi, der i al væsentlighed svarer til nominel værdi.

Aktuelle skatteaktiver/forpligtelser

Aktuelle skatteaktiver og -forpligtelser indregnes i balancen med det beløb, som beregnes på grundlag af årets forventede skattepligtige indkomst.

Nøgletal

Selskabets nøgletal udarbejdes efter reglerne i Regnskabsbekendtgørelsen. Afkastnøgletallene er beregnet som sammenvægtede afkast.

Noter

I mio. kr.

NOTE 2

Hoved- og nøgletal ⁽¹⁾	Efter tidligere bekendtgørelse				
	2016	2015	2014	2013	2012
Resultatopgørelse					
Præmier	5.514	5.335	5.142	4.999	4.981
Forsikringsydelse	-2.340	-1.804	-2.555	-2.038	-1.666
Investeringsafkast før pensionsafkastskat	6.776	1.834	8.060	2.060	7.324
Forsikringsmæssige driftsomkostninger	-251	-249	-270	-282	-280
Resultat af genforsikring	-1	-2	-2	-3	1
Ændring i livsforsikringshensættelser	-6.562	-4.526	-8.776	-4.240	-8.633
Ændring i overskudskapital	-337	-265	-223	-254	-446
Ændring i fortjenstmargen	-1.721	-	-	-	-
Pensionsafkastskat	-1.025	-270	-1.240	-327	-1.095
Overført investeringsafkast	-94	-53	-137	-52	-187
<i>Forsikringsteknisk resultat</i>	-41	0	-1	-137	-1
Egenkapitalens investeringsafkast	94	53	137	52	187
<i>Resultat før skat</i>	53	53	136	-85	186
Skat	-16	-36	-50	1	-34
<i>Årets resultat/Årets totalindkomst</i>	37	17	86	-84	152
Balance					
Hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, i alt	92.103	92.789	84.635	77.700	71.955
Overskudskapital	3.296	2.886	2.620	2.397	2.143
Egenkapital, i alt	1.434	1.382	1.812	1.729	1.816
Aktiver, i alt	104.886	98.888	96.923	83.488	77.561
Nøgletal i pct.					
Afkastnøgletal					
Afkastprocent	8,0	2,2	10,8	2,9	12,0
Omkostningsnøgletal					
Omkostningsprocent af hensættelser	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Omkostninger pr. forsikret i kr.	499	517	585	609	602
Forrentningsnøgletal					
Egenkapitalforrentning efter skat	2,6	1,1	4,8	-4,7	8,7
Forrentning af overskudskapital efter skat	5,8	-	-	-	-
Solvensnøgletal					
Solvensdækning (solvens 2) *	552,4	-	-	-	-
Solvensdækning (solvens 1)	-	204,2	218,5	232,7	220,1

*) Nøgletallet solvensdækning er undtaget fra kravet om revision jævnfør regnskabsbekendtgørelsen og dermed ikke revideret.

⁽¹⁾ Finanstilsynets regnskabsbekendtgørelse er ændret med virkning fra 2016. Den medfører nye samt redefinerede regnskabsposter. Historiske data er ikke tilgængelige, hvorfor det ikke er muligt at udarbejde nye sammenligningstal for 2012-2015 jf. note 1 anvendt regnskabspraksis.

Noter

I t. kr.

NOTE 3

Bruttopræmier	2016	2015
Løbende præmier	5.035.779	4.991.775
Engangspræmier	477.814	343.810
<i>I alt</i>	<i>5.513.593</i>	<i>5.335.585</i>
Alle præmier vedrører direkte forsikringer, der er tegnet som:		
Ledet ansættelsesforhold	5.288.419	5.121.723
Gruffeforsikringer	225.174	213.862
Forsikringer med bonusordning	5.513.593	5.335.585
Præmier fordeler sig på:		
Danmark	5.490.095	5.311.342
Andre EU-lande	21.941	22.589
Øvrige lande	1.557	1.654
<i>I alt</i>	<i>5.513.593</i>	<i>5.335.585</i>
Antal forsikrede, der er dækket af forsikringer, der er tegnet som:		
	Antal	Antal
Led i et ansættelsesforhold	464.289	453.046
Gruffeforsikringer	411.209	415.005

NOTE 4

Renteindtægter og udbytter mv.	2016	2015
Renter af obligationer	850.627	1.017.098
Renter af pantsikrede udlån	117.121	94.806
Renter af andre udlån	72	49.559
Renter af gældsbreve	44.769	0
Udbytte, kapitalandele og investeringsforeningsandele	93.088	1.771.159
Renter fra tilknyttede virksomheder	112	363
Øvrige finansielle investeringsaktiver	267.472	223.189
Kreditinstitutter m.m.	15.666	1.473
Andre renteindtægter	4	39.178
<i>I alt</i>	<i>1.388.931</i>	<i>3.196.825</i>

NOTE 5

Kursreguleringer	2016	2015
Investeringsejendomme	-1.892	11.434
Kapitalandele	1.135.366	-515.527
Investeringsforeningsandele	0	1.184
Obligationer	665.545	-1.137.872
Pantesikrede udlån	-54.296	18.763
Afledte finansielle instrumenter	533.421	-780.982
Valutakursreguleringer	-535.384	-2.442.847
Andre udlån	-58.484	-12.603
<i>I alt</i>	<i>1.684.276</i>	<i>-4.858.450</i>

NOTE 6

Renteudgifter	2016	2015
Øvrige finansielle investeringsaktiver	-47.877	-9.951
Andre renter	-4.839	-14.737
<i>I alt</i>	<i>-52.716</i>	<i>-24.688</i>

NOTE 7

Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed	2016	2015
Handelsomkostninger, obligationer	0	-10
Depotafgift	-6.075	-6.277
Formueforvaltning, fordelte fællesomkostninger	-189.994	-195.599
Anden formueadministration	-6.047	-8.649
<i>I alt</i>	<i>-202.116</i>	<i>-210.535</i>

NOTE 8

Pensionsafkastskat	2016	2015
Beregnet betaling for året	-1.021.443	-595.713
Udskudt pensionsafkastskat	0	325.660
Regulering vedrørende tidligere år	0	442
Afregnet individuel pensionsafkastskat	-2.084	-232
Individuel pensionsafkastskat overført fra andet selskab	372	394
Individuel pensionsafkastskat overført til andet selskab	-1.356	-957
<i>I alt</i>	<i>-1.024.511</i>	<i>-270.406</i>

NOTE 9

Udbetalte ydelser	2016	2015
Forsikringssummer ved død	-234.399	-231.005
Forsikringssummer ved invaliditet	-62.231	-48.498
Forsikringssummer ved udløb	-123.774	-75.790
Pensions- og renteydelser	-1.063.162	-945.741
Overførsler og genkøb	-762.061	-420.427
Udbetalt fra overskudskapital	-73.106	0
Afgiftsberigtigelse af alderssum	-12.301	-14.113
Regulering af fond for midlertidig økonomisk bistand	-251	-2.150
PAL kompensation	-11	0
Skadesforebyggende omkostninger	-8.397	-10.532
<i>I alt</i>	<i>-2.339.693</i>	<i>-1.748.256</i>

NOTE 10

Administrationsomkostninger	2016	2015
PenSam Liv har indgået administrationsaftale med PenSam A/S. Vederlag til direktion og bestyrelse samt honorar til revision bliver afregnet via administrationsvederlag.		
Administrationsvederlag	-251.289	-248.789
Erhvervsomkostninger	-239	-201
Administrationsomkostninger i alt	-251.528	-248.990
Personaleomkostninger:		
Løn	-7.460	-6.565
Pensionsbidrag	-961	-936
Udgifter til social sikring og lønsum	-390	-915
<i>I alt</i>	<i>-8.811</i>	<i>-8.416</i>

NOTE 10 (FORTSAT)

Administrationsomkostninger	2016	2015
Gennemsnitlige antal heltidsbeskæftigede	3	3
Antal i bestyrelsen	7	7
Antal i direktionen	2	2
Antal væsentlige risikotagere	4	10
Vederlag til bestyrelse, direktion og væsentlige risikotagere:		
Bestyrelse:		
Bestyrelsesformand Per Larsen	-120	-120
Næstformand Ivan Hansen	-100	-100
Dennis Kristensen*	-80	-80
Ebbe Dalsgaard	-80	-80
Jørgen Klejnstrup	-80	-80
Niels Henrik Lehde Pedersen	-80	-80
Mona Striib*	-48	-48
Martin Kaag (Indtrådt pr. 13. oktober 2014 og udtrådt pr. 28. maj 2015)	0	-33
Birthe Ullbæk Petersen (Udtrådt pr. 28. maj 2015)	0	-33
Jan Reinmark (Udtrådt pr. 28. maj 2015)	0	-38
Merete Refshauge Wind (Udtrådt pr. 28. maj 2015)	0	-40
<i>Honorar i alt</i>	<i>-588</i>	<i>-732</i>
*Bestyrelsesmedlemmets honorar afgives til FOA		
Bestyrelsen aflønnes udelukkende med et fast honorar. Ud over det oplyste honorar ydes et fast honorar til medlemmer af revisionsudvalget, som udgør 60 t. kr. for formanden og 40 t. kr. for øvrige medlemmer årligt.		
Som medlem af bestyrelsen i andre selskaber i PenSam gruppen har følgende bestyrelsesmedlemmer modtaget et samlet honorar fra øvrige selskaber: Dennis Kristensen 173 t. kr. (2015: 173 t. kr.), Ebbe Dalsgaard 7 t. kr. (2015: 32 t. kr.), Mona Striib 218 t. kr. (2015: 146 t. kr.).		
Direktion		
Torsten Fels		
Kontraktligt vederlag	-3.158	-3.037
<i>Vederlag i alt</i>	<i>-3.158</i>	<i>-3.037</i>
Benny Buchardt Andersen (Indtrådt pr. 1. august 2016)		
Kontraktligt vederlag	-1.298	0
<i>Vederlag i alt</i>	<i>-1.298</i>	<i>0</i>
Helen Kobæk (Udtrådt pr. 31. juli 2016)		
Kontraktligt vederlag	-2.531	-3.060
<i>Vederlag i alt</i>	<i>-2.531</i>	<i>-3.060</i>

NOTE 10 (FORTSAT)**Administrationsomkostninger** **2016** **2015**

Direktionen aflønnes af PenSam Liv, og omkostninger fordeles til de øvrige selskaber i PenSam gruppen i henhold til aftale. Det omkostningsførte vederlag til direktionen i PenSam Liv udgør 4.367 t. kr. (2015: 4.115 t. kr.)

Øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på virksomhedens risikoprofil

Kontraktligt vederlag	-4.927	-13.614
Pension	-776	-1.947
Variabel løn	0	-40
I alt	-5.703	-15.601

Hovedparten af selskabets administration er outsourcet til søsterselskabet PenSam A/S.

PenSam gruppen er forpligtet til at udpege alle medarbejdere, hvis aktiviteter har indflydelse på PenSam Liv's risikoprofil. En andel af de væsentlige risikotagere er ansat i PenSam A/S og deres vederlag fordeles til de øvrige selskaber i PenSam gruppen på markedsbaserede vilkår, og afregnes efter fast pris i henhold til aftale.

NOTE 11**Skat** **2016** **2015**

Årets aktuelle skat	#REFERENCE!	0
Ændring i udskudt skat	#REFERENCE!	-13.294
Regulering vedrørende tidligere år	#REFERENCE!	-22.884
I alt	#REFERENCE!	-36.178

Årets skatteomkostning afstemmes således:

Årets resultat før skat	52.598	53.084
Skat heraf	-11.571	-12.475
Regulering af værdier	-8.138	-819
Regulering vedrørende tidligere år	4.184	-22.884
I alt	-15.525	-36.178

NOTE 12

Fordeling af det realiserede resultat	2016	2015
Selskabet har anmeldt en risikoforrentningsregel, som består af en indtjeningsdel og en risikodel. Risikoforrentningen fordeles forholdsmæssigt mellem egenkapitalen og overskudskapitalen. Det er yderligere omtalt i anvendt regnskabspraksis.		
Realiseret resultat, jf. kontributionsbekendtgørelsen	6.467.059	8.227.699
Fordelt til:		
Kollektivt bonuspotentiale	6.179.285	8.098.124
Overskudskapital	193.582	76.279
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>6.372.867</i>	<i>8.174.403</i>
Egenkapitalen	94.192	53.296
<i>Fordelt i alt</i>	<i>6.467.059</i>	<i>8.227.699</i>
Gruppeforsikringerne er ikke omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, hvilket er årsagen til, at selskabets resultat før skat ikke er identisk med egenkapitalens andel af ovenstående fordeling.		
Fordeling af det realiserede resultat på kontributionsgrupper:		
Rentegruppe Fleksion		
Kollektivt bonuspotentiale	2.681.993	616.838
Overskudskapital	88.123	14.147
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>2.770.116</i>	<i>630.985</i>
Rentegruppe Tradition ugaranterede		
Kollektivt bonuspotentiale	1.597.493	5.741.331
Overskudskapital	61.940	41.395
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>1.659.433</i>	<i>5.782.726</i>
Rentegruppe Tradition garanterede		
Kollektivt bonuspotentiale	-230.199	201.863
Overskudskapital	30.679	11.118
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>-199.520</i>	<i>212.981</i>
Rentegruppe PMF		
Kollektivt bonuspotentiale	468.035	0
Overskudskapital	12.840	9.619
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>480.875</i>	<i>9.619</i>
Risikogrupper		
Kollektivt bonuspotentiale	1.506.683	1.413.495
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>1.506.683</i>	<i>1.413.495</i>
Omkostningsgrupper		
Kollektivt bonuspotentiale	155.280	124.597
<i>I alt til de forsikrede</i>	<i>155.280</i>	<i>124.597</i>

NOTE 12 (FORTSAT)

Fordeling af det realiserede resultat	2016	2015
Risikoforrentningen er opdelt på følgende grupper		
Risikoforrentning, rente	-115.072	-154.121
Risikoforrentning, omkostninger*	40.301	12.934
Fordeling af resultatet		
Investeringsafkast til egenkapitalen	69.555	-4.776
Risikoforrentning til egenkapitalen	24.637	58.070
Administrationsomkostninger egenkapitalen	-237	-201
Øvrige reguleringer	0	-10
<i>I alt</i>	<i>93.955</i>	<i>53.083</i>
Fordeling af risikoforrentning til egenkapital på kontributionsgrupper		
Fleksion	11.108	12.005
Tradition, ugaranterede	7.721	30.452
Tradition, garanterede	11.725	13.810
PMF	7.243	7.127
Omkostningsgrupper	-13.160	-5.320
<i>I alt</i>	<i>24.637</i>	<i>58.074</i>
Omkostningsgrupper**		
Egenkapital	6.746	8.433
Overskudskapital	9.656	12.069

* Tabsdækning fra basiskapitalen til negative realiserede resultater i omkostningskontributionsgrupperne for PMF og Tradition – garanterede. Det bliver anmeldt til Finanstilsynet, og risikoforrentningen for 2017 forøges med dette beløb.

** Efter ny kontributionsbekendtgørelse skal skyggekonti pr. 31.12.2015 nedbringes eller nedskrives med mindst en femtedel om året i de følgende fem år. Skyggekontiene vedrørende omkostningsgrupperne er ikke nedbragt i løbet af 2016, men er nedskrevet med en femtedel pr. 31.12.2016.

NOTE 13

Materielle aktiver	31.12.2016	31.12.2015
Kostpris primo	1.050	49.227
Tilgang	1.367	442
Overført til PenSam A/S i forbindelse med spaltning	0	-48.149
Afgang	-660	-470
<i>Kostpris ultimo</i>	<i>1.757</i>	<i>1.050</i>
Afskrivninger primo	-605	-35.170
Årets afskrivninger	-157	-133
Overført til PenSam A/S i forbindelse med spaltning	0	34.417
Afskrivninger på afhændede aktiver	276	281
<i>Afskrivninger ultimo</i>	<i>-486</i>	<i>-605</i>
<i>Saldo ultimo</i>	<i>1.271</i>	<i>445</i>

NOTE 14

Investeringsejendomme	31.12.2016	31.12.2015
Dagsværdi primo	147.930	146.996
Afgang	-53.621	-10.500
Årets værdiregulering til dagsværdi	8.434	11.434
<i>Dagsværdi ultimo</i>	<i>102.743</i>	<i>147.930</i>
Vægtet gennemsnit af forrentningskravet, der er lagt til grund ved fastsættelse af ejendommenes dagsværdi:		
Boligejendomme	3,80%	4,43%

Selskabets ejendomme værdiansættes med udgangspunkt i DCF-metoden.

Der har ikke været anvendt eksterne eksperter ved målingen af investeringsejendomme.

NOTE 15

Kapitalandele i tilknyttede virksomheder	31.12.2016	31.12.2015
Kostpris primo	27.233.188	27.056.698
Nettobevægelse	4.003.824	176.490
<i>Kostpris ultimo</i>	<i>31.237.012</i>	<i>27.233.188</i>
Kursregulering primo	6.236.109	4.896.264
Årets kursregulering	2.042.167	1.339.845
<i>Kursregulering ultimo</i>	<i>8.278.276</i>	<i>6.236.109</i>
<i>Saldo ultimo</i>	<i>39.515.288</i>	<i>33.469.297</i>

NOTE 16**Kapitalandele**

På www.pensam.dk > Forside > Om PenSam > PenSam i tal > Årsrapporter > Supplerende oplysninger til årsrapporterne vises en oversigt over de selskaber, der er investeret i.

NOTE 17

	Hovedstol	Positiv værdi	Negativ værdi
Afledte finansielle instrumenter	2016	2016	2016
Rentekontrakter			
Swaps			
Løbetid 0-10 år	20.170.006	746.172	-373.172
Løbetid 10 -20 år	22.774.503	3.355.891	-1.164.659
Løbetid >20 år	11.911.716	302.805	-1.543.685
<i>I alt</i>	54.856.225	4.404.868	-3.081.516
Optioner			
Løbetid 0-10 år	4.610.028	833	0
<i>I alt</i>	4.610.028	833	0
Repoforretning			
Løbetid 0-10 år	-294.000	2.128.199	-3.065.522
<i>I alt</i>	-294.000	2.128.199	-3.065.522
Futures			
Løbetid 0-10 år	-2.452.877	6.700	-8.204
<i>I alt</i>	-2.452.877	6.700	-8.204
Terminkontrakter	-38.202.306	216.029	-1.672.136
<i>I alt</i>	-38.202.306	216.029	-1.672.136
<i>Saldo ultimo</i>	18.517.070	6.756.629	-7.827.378

Alle rentekontrakter er indgået i danske kroner og euro.

Valutakontrakter har alle en løbetid på under et år.

Positive dagsværdier indgår i aktiverne.

Negative dagsværdier indgår i passiverne under 'Anden gæld' og 'Gæld til kreditinstitutter'.

NOTE 17 (FORTSAT)

Afledte finansielle instrumenter	Hovedstol 2015	Positiv værdi 2015	Negativ værdi 2015
Rentekontrakter			
Swaps			
Løbetid 0-10 år	28.457.302	760.511	-487.042
Løbetid 10 -20 år	16.857.562	1.545.862	-279.464
Løbetid >20 år	17.164.052	1.147.913	-1.962.557
<i>I alt</i>	<i>62.478.916</i>	<i>3.454.286</i>	<i>-2.729.063</i>
Optioner			
Løbetid 0-10 år	4.626.631	2.724	0
Løbetid >20 år	1.097.283	13.706	-9.935
<i>I alt</i>	<i>5.723.914</i>	<i>16.430</i>	<i>-9.935</i>
Reporretning			
Løbetid 0-10 år	-1.315.439	2.095.779	-7.052.121
<i>I alt</i>	<i>-1.315.439</i>	<i>2.095.779</i>	<i>-7.052.121</i>
Futures			
Løbetid 0-10 år	2.909.980	25.851	-31.211
<i>I alt</i>	<i>2.909.980</i>	<i>25.851</i>	<i>-31.211</i>
Aktiekontrakter			
Løbetid 0-10 år	0	5.441	-5.441
<i>I alt</i>	<i>0</i>	<i>5.441</i>	<i>-5.441</i>
Credit default swaps			
Løbetid 0-10 år	1.492.526	19.040	0
<i>I alt</i>	<i>1.492.526</i>	<i>19.040</i>	<i>0</i>
Valutakontrakter			
Termiskontrakter	-33.546.258	167.720	-1.126.138
<i>I alt</i>	<i>-33.546.258</i>	<i>167.720</i>	<i>-1.126.138</i>
<i>Saldo ultimo</i>	<i>37.743.639</i>	<i>5.784.547</i>	<i>-10.953.909</i>

Alle rentekontrakter er indgået i danske kroner og euro.

Valutakontrakter har alle en løbetid på under et år.

Positive dagsværdier indgår i aktiverne.

Negative dagsværdier indgår i passiverne under 'Anden gæld' og 'Gæld til kreditinstitutter'.

NOTE 18**Eventualaktiver**

PenSam har rejst et tilbagesøgningskrav overfor SKAT som følge af EU - Domstolens afgørelse i relation til ATP - sagen, som vedrører momsfrigørelse for forvaltning og herunder administration af pensionselskaber. Det er som følge af manglende praksis på området, uvist i hvilket omfang PenSam får medhold, og i givet fald hvornår PenSam modtager refusion. Det er derfor ikke muligt at indregne beløb i relation hertil i årsrapporten. Kravet behandles derfor som et eventualaktiv.

NOTE 19

Overskudskapital	31.12.2016	31.12.2015
Saldo primo	2.944.846	2.620.432
Regulering som følge af ny bekendtgørelse	-	59.133
Andel af realiseret resultat	193.580	17.146
Overført fra kollektivt bonuspotentiale	-	302.653
Andel af pensionsafkastskat	-59.133	-
Vedligeholdelse af overskudskapital	290.130	-
Udbetalt	-73.071	-54.518
<i>Saldo ultimo</i>	<i>3.296.352</i>	<i>2.944.846</i>

Selskabet har en skyggekonto vedrørende overskudskapital på 9,7 mio. kr. i 2016. I 2015 var den på 13,6 mio. kr.

Efter ny contributionsbekendtgørelse skal skyggekonti pr. 31.12.2015 nedbringes eller nedskrives med mindst en femtedel om året i de følgende fem år. Skyggekontiene vedrørende omkostningsgrupperne er ikke nedbragt i løbet af 2016, men er nedskrevet med en femtedel pr. 31.12.2016.

Tabdækning fra basiskapitalen til negative realiserede resultater i omkostningskontributionsgrupperne for PMF og Tradition – garanterede. Det bliver anmeldt til Finanstilsynet, og risikoforrentningen for 2017 forøges med dette beløb.

NOTE 20

Livsforsikringshensættelser	31.12.2016	31.12.2015
Livsforsikringshensættelser primo	81.044.989	74.578.079
Fortjenstmargen primo	2.361.431	-
<i>Forsikringsmæssigehensættelser i alt primo</i>	<i>83.406.420</i>	<i>74.578.079</i>
Kollektivt bonuspotentiale primo	-7.740.279	-
Netto akkumuleret værdiregulering primo	-4.647.961	-10.912.754
<i>Retrospektive hensættelser primo</i>	<i>71.018.180</i>	<i>63.665.325</i>
Bruttopræmier	5.513.593	5.335.585
Tilskrivning af afkast	3.297.353	2.972.970
Forsikringsydelse	-2.187.507	-1.749.518
Tilbageholdt PAL vedr. året	594.886	-
Betalt PAL vedr. tidl. år	-536.933	-
Omkostningstillæg efter tilskrivning af omkostningsbonus	-249.380	-255.171
Risikogevinst efter tilskrivning af risikobonus	-310.825	478.579
Andet	95.298	-52.475
<i>Retrospektive hensættelser ultimo</i>	<i>77.234.665</i>	<i>70.395.295</i>

NOTE 20 (FORTSAT)

Livsforsikringshensættelser	31.12.2016	31.12.2015
Kollektivt bonuspotentiale ultimo	9.309.568	-
Fortjenstmargen ultimo	-4.081.937	-
Brutto akkumuleret værdiregulering ultimo	5.558.423	5.348.702
<i>Netto akkumuleret værdiregulering ultimo</i>	<i>5.558.423</i>	<i>5.348.702</i>
<i>Saldo ultimo</i>	<i>88.020.719</i>	<i>75.743.997</i>

Forskellene i Livsforsikringshensættelser og Værdiregulering fra ultimo 2015 til primo 2016 skyldes overgang til ny regnskabsbekendtgørelse, hvor disse størrelser er redefineret. Opstillingen for 2016 er endvidere udvidet med Fortjenstmargen som er ny regskabspost, Forsikringsmæssige hensættelser og Kollektivt bonuspotentiale, som ikke indgik i opstillingen i 2015.

Fordelingen af hensættelser

Rentegruppe Fleksion		
Garanterede ydelser	180.988	-
Individuelt bonuspotentiale	33.615.261	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	2.904.478	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	526.553	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	33.177	-
<i>Livsforsikringshensættelser Fleksion i alt</i>	<i>37.260.457</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	2.928.425	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser Fleksion i alt</i>	<i>40.188.882</i>	<i>-</i>
Rentegruppe Tradition - ugaranterede		
Garanterede ydelser	291.961	-
Individuelt bonuspotentiale	23.257.960	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	4.528.569	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	318.109	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	27.621	-
<i>Livsforsikringshensættelser Tradition - ugaranterede i alt</i>	<i>28.424.220</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	864.594	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser Tradition - ugaranterede i alt</i>	<i>29.288.814</i>	<i>-</i>
Rentegruppe Tradition - garanterede		
Garanterede ydelser	16.478.484	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	390.301	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	25.152	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	3.177	-
Risikomargen	79.854	-
<i>Livsforsikringshensættelser Tradition - garanterede i alt</i>	<i>16.976.968</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	193.421	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser Tradition - garanterede i alt</i>	<i>17.170.389</i>	<i>-</i>

NOTE 20 (FORTSAT)

Livsforsikringshensættelser	31.12.2016	31.12.2015
Rentegruppe PMF		
Garanterede ydelser	4.631.672	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	327.695	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	81.613	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	2.989	-
Risikomargen	31.339	-
<i>Livsforsikringshensættelser PMF alt</i>	<i>5.075.308</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	95.497	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser PMF i alt</i>	<i>5.170.805</i>	<i>-</i>
Gruppeordninger		
Garanterede ydelser	143.633	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	140.133	-
<i>Gruppeordninger i alt</i>	<i>283.766</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	-	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser gruppeordningerne i alt</i>	<i>283.766</i>	<i>-</i>
<i>Afkastprocent pr. rentegrupper</i>		
Afkastprocent, rentegruppe Fleksion	8,2%	3,4%
Afkastprocent, rentegruppe Tradition ugaranterede	7,8%	1,9%
Afkastprocent, rentegruppe Tradition garanterede	6,2%	1,9%
Afkastprocent, rentegruppe PMF	13,8%	0,8%
<i>Bonusgrader pr. rentegrupper</i>		
Bonusgrad, rentegruppe Fleksion	100,9%	-
Bonusgrad, rentegruppe Tradition ugaranterede	116,5%	-
Bonusgrad, rentegruppe Tradition garanterede	2,7%	-
Bonusgrad, rentegruppe PMF	10,9%	-
Omkostningsresultat i %	0,0%	-
Omkostningsresultat i t. kr.	-1.909	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning i t. kr.	66.964	-
Risikoresultat i %	0,4%	-
Risikoresultat i t. kr.	310.825	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko i t. kr.	951.427	-
Forrentning af kundemidler efter omkostninger før skat	6,1%	-

NOTE 21

Udskudte skatteforpligtelser	31.12.2016	31.12.2015
Saldo primo	7.981	77.358
Udskudt skat overført i forbindelse med spaltning	0	-82.671
Ændring i hensættelser	-239	13.294
<i>Saldo ultimo</i>	<i>7.742</i>	<i>7.981</i>

Udskudte skatteforpligtelser fordelt på hovedposter:

Materielle aktiver	19	8
Investeringsejendomme	5.298	5.300
Andre finansielle investeringsaktiver	30.157	-9.273
Fremførbart underskud	-27.732	11.946
<i>I alt</i>	<i>7.742</i>	<i>7.981</i>

NOTE 22

Anden gæld	31.12.2016	31.12.2015
Afledte finansielle instrumenter	4.761.856	3.901.788
Øvrig gæld	116.572	116.539
Saldo ultimo	4.878.428	4.018.327

Alle gældsposter forfalder inden for fem år fra balancetidspunktet.

NOTE 23

Kapitalgrundlag	31.12.2016	31.12.2015
	(mio. kr.)	(mio. kr.)
Stamaktiekapital	125	125
Overført overskud	1.307	1.253
Foreslået udbytte	-1	-2
Overkurs ved emission	1	1
Overskudskapital	3.296	2.891
Fradrag for gæld	-73	-2
Fortjenstmargenen (Afstemningsreserve)	4.082	0
<i>Saldo ultimo</i>	<i>8.737</i>	<i>4.266</i>

Reglerne for opgørelse af kapitalgrundlag er ændret i forhold til 2015 og tallene er derfor ikke direkte sammenlignelige. Overskudskapital er eksklusiv PAL.

NOTE 24

Aktiekapital

Aktiekapitalen er ikke opdelt i flere aktieklasser og består af aktier på nominelt 100 kr. eller multipla heraf.

	Antal
Aktier	1.250.000

Selskabet er ejet 100% af PenSam Holding A/S med hjemsted i Furesø Kommune. Selskabet indgår i PenSam Holding's koncernregnskab.

NOTE 25

Sikkerhedsstillelser, eventualforpligtelser og andre økonomiske forpligtelser	31.12.2016 (mio. kr.)	31.12.2015 (mio. kr.)
Registrerede aktiver stillet til sikkerhed for selskabets hensættelser	94.324	87.902
Sikkerhedsstillelse for afledte finansielle instrumenter	1.657	1.890
Sikkerhedsstillelse i forbindelse med repo forretninger	3.078	6.979
Udnyttet tilsagn om investering i ejendomsfonde	2.650	1.736
Udnyttet tilsagn om investering i private equity fonde	2.757	2.028
Udnyttet tilsagn om investering i infrastruktur fonde	1.446	1.160
Udnyttet tilsagn om investering i øvrige fonde	704	499
Udnyttet tilsagn om investering i lån	51	590

SKAT har foretaget en gennemgang af PenSam Liv's skattepligtige indkomst for 2009. PenSam Liv er ikke enige i de foretagne korrektioner, og har anket afgørelsen. I 2013 og 2014 årsrapporten er der foretaget reguleringer til selskabets udskudte skatteaktiver, ud fra den udvikling skattesagen har taget, og baseret på et bedste skøn for sagens afslutning. Dette skøn er behæftet med usikkerhed, og den endelige afgørelse af sagen kan medføre såvel positive som negative reguleringer til selskabets udskudte skat. Usikkerheden er ikke væsentlig for regnskabsafregningen.

PenSam Holding A/S's sambeskattede selskaber hæfter solidarisk for skat af den sambeskattede indkomst mv. Det samlede beløb fremgår af årsrapporten for PenSam Holding A/S, der er administrationselskab i forhold til sambeskatningen.

PenSam Ejendomme ApS har et vedligeholdelsestilsvær i henhold til Lov om midlertidig regulering af boligforholdene, § 18 på 42 mio. kr. Endvidere er der tinglyst ejerpantebrev på nominelt 1.535 mio. kr.

PenSam Liv har stillet pant for Carlsberg Byen Ejendomme P/S på 20 mio. kr.

PenSam Liv har ikke påtaget sig kautions-, garanti- eller andre forpligtelser ud over de i regnskabet anførte.

NOTE 26

Nærtstående parter

Følgende betragtes som nærtstående parter:

- FOA - Fag og Arbejde
- PenSam Holding A/S
- PenSam Forsikring A/S
- PenSam Bank A/S
- PenSam 31.03.2013 ApS
- Pensionskassen PenSam
- PenSam A/S
- Bestyrelsesmedlemmer
- Direktionen

Nærtstående parter, som har bestemmende indflydelse er:

PenSam Holding A/S, Furesø, der ejer 100% af aktiekapitalen.

For tilknyttede og associerede virksomheder henvises til oversigten i note 28.

Der har ikke været andre transaktioner med bestyrelse og direktion end vederlag jf. note 10.

PenSam gruppen anvender PenSam Bank som bankforbindelse i beskedent omfang.

PenSam A/S varetager administrative opgaver for selskaberne. I 2016 er dette i henhold til aftale afregnet til fast pris. De administrative opgaver omfatter præmiehåndtering udbetaling af ydelser m.v. samt porteføljeforvaltning til selskaberne i PenSam gruppen. I 2015 blev disse administrative opgaver afregnet på omkostningsdækkende basis.

Øvrige koncerninterne transaktioner, så som handel med værdipapirer og nogle produktspecifikke aftaler mellem de juridiske enheder sker på markedsbaserede vilkår. Eksempelvis leverer PenSam Forsikring forsikringer ved visse kritiske sygdomme til arbejdsmarkedspensionsordningerne i PenSam Liv.

Ydelser i henhold til fastprisaf tale samt mellemværende:

	<u>31.12.2016</u>	<u>31.12.2015</u>
Omkostninger	-453.644	-459.525
Gæld	95.488	87.235

NOTE 27**Afkast til regnskabsmæssig værdi**

I skemaet vises afkastprocenter for 2016 fordelt på investeringskategorier.

	Regnskabsmæssig værdi		Afkast i % før pensions- afkastskat og selskabsskat
	Primo	Ultimo	
1. Grunde og bygninger	5.773.986	7.665.362	12,8
2.1 Noterede kapitalandele	20.676.480	24.317.190	10,6
2.2 Unoterede kapitalandele	5.871.489	5.923.055	10,3
2. Kapitalandele i alt	26.547.969	30.240.245	10,6
3.1 Stats- og realkreditobligationer	33.373.066	33.373.391	4,2
3.2 Indeksobligationer	723.084	847.176	4,7
3.3 Kreditobligationer og emerging markets obligationer	18.589.153	21.567.835	10,5
3.4 Udlån m.v.	1.886.707	1.407.096	1,8
3. Obligationer og udlån i alt	54.572.010	57.195.498	6,4
4. Andre dattervirksomheder	0	0	-
5. Øvrige investeringsaktiver	-958.414	-1.456.107	-
6. Afledte finansielle instrumenter til sikring af aktiver og forpligtelser	740.815	1.323.373	-

De viste afkast i procent er for de enkelte aktivtyper beregnet som et tidsvægtet afkast. Værdien af valutaafdækningsinstrumenter indgår i pkt. 5.

Der beregnes ikke tidsvægtet afkast for 'Øvrige finansielle investeringsaktiver' og 'Ablede finansielle instrumenter*' til sikring af nettoændringer af aktiver og forpligtelser', da en sådan beregning for disse aktivklasser ikke er muligt.

NOTE 28**Tilknyttede og associerede virksomheder**

	PenSam Liv's andel af selskabs- kapital i procent	Virksomhed- ens egen- kapital t.kr.	Virksomhed- ens resul- tat t. kr.	Retsform	Hjemsted	Aktivitet
Kapitalandele i tilknyttede virksomheder						
Kapitalforeningen PenSam Invest	86,35	41.634.830	4.285.716	Forening	København	Investering
PenSam Erhvervsjendomme	100,00	1.428.561	89.036	ApS	Furesø	Udlejning
PenSam Ejendomme	64,32	2.255.829	154.622	ApS	Furesø	Udlejning
Projektselskabet Marmorbyen Komplementar	50,01	86	1	ApS	København	Komplementar
Projektselskabet Marmorbyen	50,01	433.445	12.548	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet PenCo	75,00	39	-15	ApS	København	Komplementar
PenCo	75,00	147.276	-138	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Tegllholmen Byggefelt K	50,01	42	-8	ApS	København	Komplementar
Tegllholmen Byggefelt K	50,01	189.322	-678	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Kampmannsgaard	50,01	50	0	ApS	København	Komplementar
Kampmannsgaard	50,01	147.975	-50	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet IB felt 6	100,00	50	0	ApS	Furesø	Komplementar
IB felt 6	100,00	498	-2	P/S	Furesø	Byggeri
Komplementarselskabet IB felt 10	100,00	50	0	ApS	Furesø	Komplementar
IB felt 10	100,00	498	-2	P/S	Furesø	Byggeri
Komplementarselskabet Amaliegade 23	50,01	49	-1	ApS	København	Komplementar
Amaliegade 23	50,01	140.861	-92	P/S	København	Byggeri
Kapitalandele i associerede virksomheder						
Skjoldenæsholm Landbrug	50,00	17.597	7.117	ApS	Ringsted	Landbrug
Skjoldenæsholm Skovbrug under likvidation	25,00	7.575	-395	ApS	Ringsted	Skovdrift
Skovselskabet Skov-Sam II	64,21	75.732	299	ApS	Furesø	Skovdrift
Irish Forestry Investment Holding	33,33	45.215	5.599	A/S	København	Skovdrift
Komplementarselskabet af 31. august 2006	25,00	61	-20	ApS	Furesø	Komplementar
Ejendomsselskabet af 31. august 2006	25,00	816.636	200.400	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Havneholmen	50,00	50	0	ApS	Lyngby- Taarbæk	Komplementar
Havneholmen	50,00	931.914	4.320	P/S	Lyngby- Taarbæk	Byggeri

I PenSam gruppen skifter ejerandelen løbende i de tilknyttede og associerede virksomheder, derfor kan ejerandele og resultater ikke direkte afstemmes til resultatopgørelsen

NOTE 29**Følsomhedsoplysninger i t. kr.**

Hændelse	Påvirkning af egenkapitalen
Rentestigning 0,7 pct. Point	-38.564
Rentefald 0,7 pct. Point	40.500
Aktiekursfald på 12 pct.	-17.179
Ejendomsprisfald på 8 pct.	0
Valutakursrisiko (VAR 99,5 pct.)	-479
Tab på modpart på 8 pct.	-11.508

Påvirkning af egenkapitalen til opgørelsen af følsomhedsnoten er opgjort før skat og PAL.

Negativt fortegn dækker over en reduktion af det pågældende regnskabstal.

Skemaet er udarbejdet i overensstemmelse med Finanstilsynets vejledning for indberetninger om risikoscenarier.

NOTE 30

Risikooplysninger

Bestyrelsen i PenSam Liv har besluttet en politik for risikostyring, der fastlægger det ønskede risikoniveau i selskabet og som sikrer sammenhæng imellem de finansielle mål og midler. Den overordnede risikopolitik er et centralt element i selskabets risikostyringssystem, idet det ønskede risikoniveau fastlagt i politikken fordeles ud på alle de forskellige typer af risici, som selskabet påtager sig.

Bestyrelsen vurderer, om det ønskede risikoniveau er forsvarligt i forhold til den tilgængelige kapital og øvrige buffere. Vurderingen sker minimum en gang om året med udarbejdelse af en risikovurderingsrapport, der blandt andet sendes til Finanstilsynet. Rapporten er resultatet af et forløb, hvor selskabets nuværende og forventede fremtidige soliditet er blevet undersøgt ved hjælp af stresstest, kapitalplaner, scenarieanalyser med mere. Et væsentligt element i risikovurderingen er også analysen af PenSam Liv's model til kvantificering af risici.

Et resultat af bestyrelsens risikovurdering er, at der kan udstedes forsvarlige retningslinjer til direktionen. Risikogrænserne fastsat i retningslinjerne gør, at den daglige administration af selskabet holdes indenfor bestyrelsens risikotolerancegrænser.

Selskabet har en finanskomité, hvor de primære opgaver blandt andet består af overvågning af risici, vurdering og sikring af en velfungerende risikostyrings-proces og evaluering af selskabets kapital- og solvenssituation.

Den praktiske udførelse af risikostyringen er forankret i en risikostyringsfunktion. Risikostyringsfunktionen sikrer en ensartet behandling af risici, foretager vurdering af væsentligheden af risici samt rapportering heraf, og overvåger løbende de identificerede risici samt de handlinger, der er igangsat for at reducere risici. Samtidig registreres identificerede risici i et risikosystem, som tydeliggør sammenhængen mellem risici, hændelser og selskabets kontrolmiljø.

De væsentligste risici i PenSam Liv er finansielle risici, forsikringsmæssige risici samt operationelle risici.

Finansielle risici

Finansielle risici består primært af markeds- og modpartsrisici, og er relateret til tab på selskabets investeringsaktiver. Markedsrisici omfatter renterisici, aktierisici, ejendomsrisici, valutarisici samt kreditspændrisici.

Styring af de finansielle risici tager udgangspunkt i politik og retningslinjer for investering, der er formuleret ud fra investeringsstrategien. Investeringsstrategien er fastlagt særskilt for hvert af pensionskoncepterne Fleksion, Tradition (yderligere opdelt i to grupper) og PMF samt for Gruppeliv og selskabets basiskapital, idet de respektive grupper har forskellige risikoprofiler.

Af PenSam Liv's politikker og retningslinjer fremgår blandt andet krav til sammensætning af investeringerne, anvendelse af benchmark mv. Investeringerne sammensættes, så risikoen i investeringsporteføljen spredes, så der ikke er for stor en afhængighed af en enkelt aktivklasse eller et enkelt aktiv.

Bestyrelsen har endvidere fastlagt risikorammer på investeringsområdet, som risikoforbruget skal holdes inden for. Der afrapporteres til bestyrelsen ved eventuelle overskridelser af rammerne.

Selskabet har en beholdning af renteafdækningsinstrumenter grundet garantier i PMF-konceptet og pensionerede kunder i Tradition-konceptet.

Forsikringsmæssige risici

Forsikringsmæssige risici omfatter primært invaliditets- og levetidsrisiko.

En væsentlig risiko i PenSam Liv er relateret til usikkerheden i kundernes levetid. PenSam Liv's kunder har livsvarige alderspensioner, og for de pensionskoncepter der har ydelser, eller betingede garantier, kan dette medføre gevinster eller tab, såfremt de faktiske levetider afviger fra de forventede.

Selskabet forholder sig som minimum årligt til udviklingen i kundernes levetid. Ved større stigninger i levetiderne end forudsat foretages der yderligere hensættelser til at dække forpligtigelserne for ikke garanterede produkter.

Operationelle risici

Operationelle risici er defineret som tab som følge af uhensigtsmæssige eller mangelfulde interne procedurer, menneskelige og systemmæssige fejl, eller som følge af eksterne begivenheder, herunder juridiske risici.

Operationelle risici opstår således som følge af fejl eller mangler i processer, eller som følge af udefrakommende forhold, som medfører økonomiske tab eller tab af omdømme. Selskabet har, for at reducere risikoen for tab som følge af operationelle risici, sikret sig, at der er implementeret forretningsgange og udført relevante interne kontroller.

Følsomhedsoplysninger

Følsomhedsberegninger er anført i note 29 til årsrapporten. Følsomhedsberegningerne viser påvirkningen på egenkapitalen ved fald og stigninger i for eksempel rente eller aktiekurser.